

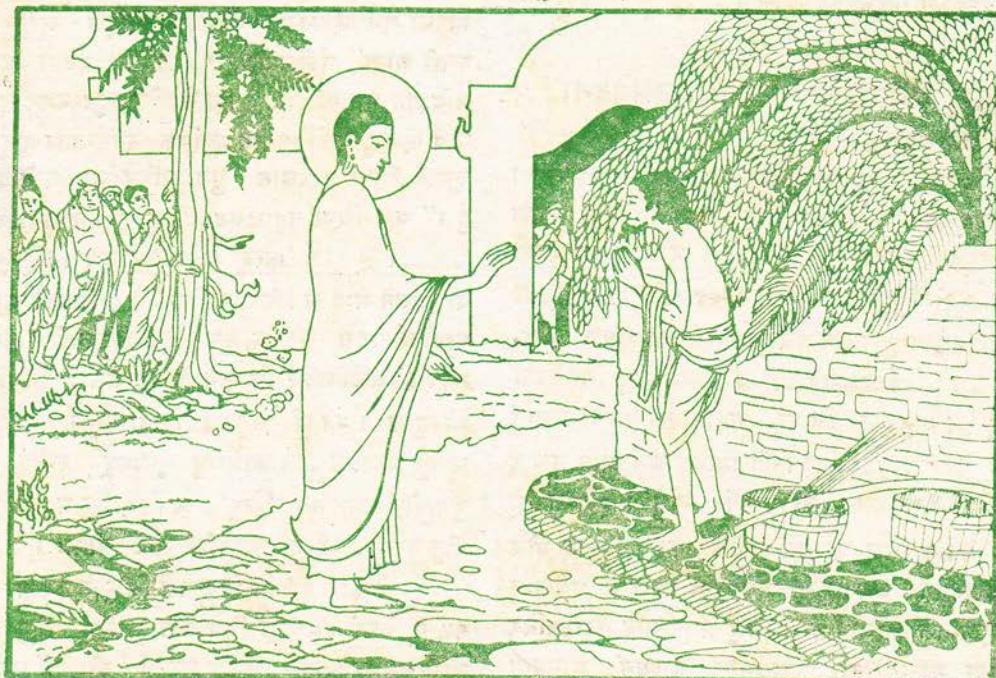
दीर्घार्थ उत्तम लंगहालय

मावहाल, लालितपुर,
नेपाल।

तसो तस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स

आनन्दभूमि

THE ANANDA-BHOOMI
(BUDDHIST MONTHLY)

भगवान् बुद्धको दृष्टिसा ऊँच नीच (कूलको) भेदभाव छैन।

एक प्रतिको ३।

वार्षिक ग्राहक शुल्क ३०।

आजीवन ग्राहक शुल्क ३००।

बुद्धसम्बत् २५३४

नेपालसम्बत् ११११

वर्ष १८

यः मरिपुन्ही

थिलाठ्व

अंक ८

विक्रमसम्बत् २०४७

1990 A. D.

Vol. 18

मार्ग

December

No. 8

प्रमाणपत्र वितरण

२०४७ श्रावण ६, सुनसरी-

नेपाल उपत्यका बाहिर पहिलो पल्ट नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाको प्रारम्भिक प्रथम बर्षको परीक्षा बौद्ध युवा साथी धरानको संयोजकत्वमा सम्पन्न भयो । उक्त परीक्षामा ३७ जना युवा एवं प्रौढ परीक्षार्थीहरू परीक्षामा सम्मिलित भएका थिए । उक्त परीक्षामा ३७ जना परीक्षार्थी मध्ये कृष्णप्यारी ताम्राकार प्रथम, संगीताताम्राकार द्वितीय र राज ताम्राकार र ज्ञानलक्ष्मी ताम्राकार तृतीय हुनुका साथै अन्य परीक्षार्थीहरू उत्तीर्ण भएका छन् । उक्त परीक्षाको प्रमाणपत्र काठमाडौंका भिक्षु मंत्रीले वितरण गर्नुभएको थियो ।

[नेपालभाषा]

भिक्षु अमृतानन्द मदुगुया समवेदना

११११ कछलाथ्व १५, ये-

आचार्य भिक्षु अमृतानन्द महानायक महास्थविरया देहवासानय् राष्ट्रिय व अन्तर्राष्ट्रिय स्तरं ६० गूलि मयाक समवेदना सन्देश वये धुङ्कल, अझ नं युजाःगु समवेदना संदेश वयातुं चंगु दु । जर्मनया Der Universitaet Goettingen विश्वविद्यालयमा प्राध्यापक Dr. Jens uwe Hartmann नं छव्याहःगु समवेदना सन्देशय् धयातःगु दु कि डा. महानायकया देहवासानं नेपालय् थेरवाद बुद्धधर्मया निंति विविध कथं क्षति जूँगु दु तर अथेसां वसपोलया देहवासानं व्वंगु थाय् याकनं हे अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ जायेके फइ । विराट् बौद्ध संघ विराट्नगरं छव्याहःगु समवेदना सन्देशय् धयातःगु दु, महानायक आचार्य डा. भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर बुद्धधर्मया गहन जाता, बुद्धधर्मया माध्यमं मानवया उत्थानय् ज्ञानया ज्योति च्याकाबिज्याःम्ह, राष्ट्रिय व अन्तर्राष्ट्रिय ल्यातिप्राप्त व्यक्ति खः । बौद्ध युवा संघ महाबोधि विहार पाल्पा तानसेनं छव्याहःगु समवेदनाय् धयातःगु दु कि वसपोल मूढुभाषी, लगनशील, कर्तव्यनिष्ठ व नेपालय् बुद्धधर्मय् स्थायित्व व समृद्धिया निंति तःधंगु देन वियाबिज्याःम्ह खः । महानायक महास्थविर मत्थवं मदुगु सुचं न्यनेव ध्यक्वः ला स्तम्भित जूँगु खँ न्ह्यथनाः समवेदनाय् धयातःगु दु, बुद्धया

उपदेश व दर्शन थःराष्ट्रिय दुनेजक मध्यु अन्तर्राष्ट्रिय जहाँ थिइकेगुली वसपोलयागु तःधंगु देन दु । डा. चित्र अमृतानन्द महास्थविरं त्वःताथकृगु पलाःखार्यं चैनपुरया बौद्धपिनिगु भावना वेदनाया प्रतिनिधित्व यानाः संचुल सभा चैनपुरया शिक्षक व रासस या प्रतिनिधि वसपोलया निधनय् समवेदना छव्याहःगु दु ।

पुरस्कार लःल्हात

११११ कछलागा द, यल-

थनया मणिमण्डप विहारय् ने. बौ. प. चित्र बु. सं. २५३३ या परीक्षाय् उत्तीर्ण जूँपि विद्यार्थीतम् प्रमाणपत्र व पुरस्कार प्रापुर्ती मन्त्री मार्शल जुलुम शास्त्र पाखे लःल्हात । संघमहानायक भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविरया सभापतित्वय् शीलप्रार्थनां शुरु जूँगु उब्यत्वम् मन्त्री शाक्यं धीविज्यात, “बौद्धतसे इच्छा याःकवच संविधान मवःसां आः न्हापा ये बौद्धतयत दमन व अन्यायायाये फैमखु । संविधानय् धार्मिक स्वतन्त्रता दुग्या चाल चुनावं लिपा संविधान पुनः परिवर्तन याये फैगु दु ।” महासंघया संहसचिव भिक्षु सुदर्शनं धयाबिज्याः ‘संविधानय् हानं ‘हिन्दू’ खोग्वः तहे तल । ‘हिन्दू’ खोग्वया लिउने तःगु अर्धविराम चिंच (‘) लिकाये माःगु मन्त्रीपरिषद्स मतभेद जूले प्रधानमन्त्री कृष्णप्रसाद भट्टराई अर्धविराम चिं तये हे माः धकाः निर्णयिक विउगु खः । यद्य खें भट्टराईया ख्वानय् न्हाने हे विरोध यायेगु मनसाय दु । आः वैगु चुनावय् स्वीगु पार्वीम चुनावीघोषणापत्रय् ‘हिन्दू’ शब्द लिकायेगु व धर्मनिरपेक्षा बीगु प्रावधान दै वैतजक झीसं भोट बीमाः ।”

केन्द्रीय परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु बुद्धघोषं थुँगु दु १५ गू केन्द्रं ४८६ ह्य विद्यार्थीत उत्तीर्ण जूँगु प्रतिवेदन द्युसे धयाबिज्यात- ‘देशय् सम्पूर्ण बौद्धतसे धर्मनिरपेक्षा राष्ट्र जुइमाः धकाः आहवान यायेक यायेकं राजनीतिक नेतातसे थुँगु क्षेत्रय् न्ह्यलंबवानाबिउगुलि सम्पूर्ण दौँड जगत् क्षुद्ध तथा दुःखी जुयाच्वंगु दु । ने. बौ. प. चित्र कार्यसम्बन्ध सचिव भिक्षु शीलभद्रं धन्यवाद ज्ञापन चाल बिज्याःगु उगु समारोहस ने. बौ. प. शि. या शिक्षाम् भिक्षु ज्ञानपूर्णिकं लसकुसन्वचु वियाः परियतिया उन्या लागी जनस्तर व सरकारी स्तरं नं प्रोत्तङ्ग बीमाःगु खँ न्ह्यथनाविज्यात । □

आनन्दभूमि

प्रधान-सम्पादक
भिक्षु अश्वघोष

व्यवस्थापक
भिक्षु मैत्री

३०८

सम्पादक
सुवर्ण शाक्य
फोन नं. २-१२८५५

व्यवस्थापन-सहयोगी
श्रामणेर कोण्डञ्ज
श्रामणेर अस्सजि

कार्यालय
'आनन्दभूमि'

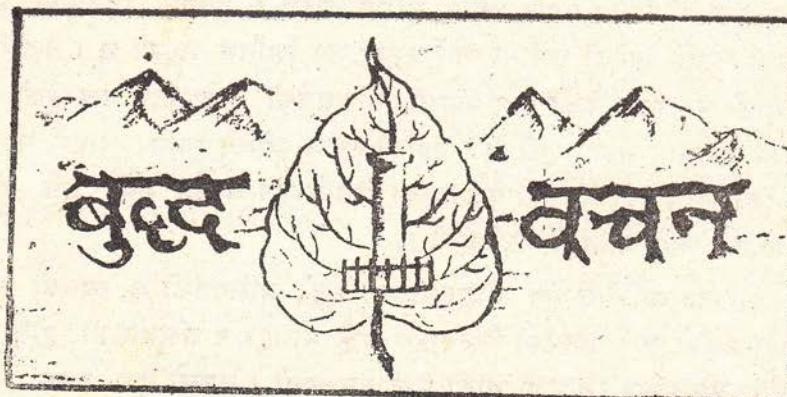
आनन्दकुटीविहार
पोष्टबक्स नं. ३००७
स्वयम्भू, काठमाडौं
फोन नं. २-७९४२०

३०८

प्रकाशक
आनन्दकुटी विहारगुठी
आनन्दकुटी, काठमाडौं

नगर-कार्यालय
'संघाराम'

भिक्षु-तालीम-केन्द्र
क्षेत्रपाटी, ढल्को,
काठमाडौं।
फोन नं. २-१५०२०

पूर्वजन्म जानने, स्वर्ग नरक देखने, पूनर्जन्म क्षीण भड़सकेको, अभिज्ञालाभ
गरिसकेको, सबै काम समाप्त गरी निर्वाण प्राप्तगरिसकेको
व्यक्तिलाई म ब्राह्मण भन्दछु ।

सम्पादकीय

अपूरणीय क्षति

भिक्षु अमृतानन्द आनन्दकुटी निवासी एक भिक्षु हुनुहुन्थ्यो । मरणशील मानवहरूका बीचबाट वहाँ पनि मृत्युपदमा पुग्नुभयो । मरुन्जेल आफन्त, नाताकुटुम्ब, छरछिमेक र साथी भाइको हृदयमा चोट लाग्ने स्वाभाविकतामा वहाँको मृत्युलाई पनि पुन्याएको छ । वहाँको मृत्युमा आनन्दकुटी विहार नै शून्य भयो । देश विदेशका संघ संस्था र प्रधानमन्त्री पर्यन्तबाट समवेदना आए । धेरै प्रकारका लोकव्यवहारहरू अपनाइए । बाँचुन्जेलमात्र होइन मृत्युपछि पनि गुण अवगुण ओकल्ने मानिस नहने होइन, वहाँप्रति पनि गुण अवगुण बखान गरियो । यसरी आउनु जानु त लोकको नियम हो । अमृतानन्द पनि जानुभयो ।

बाबु गयो त छोराले कुल व्यवहार सँभाल्ना, यसमा आश्चर्य छैन । अमृतानन्द जानुभयो त एउटा भिक्षु जानुभयो । संसारमा धेरै भिक्षु छन् । अमृतानन्दले जस्तै धेरैले धर्मदेशना गर्छन्, धेरैले पुस्तक लेख्छन्, देशविदेश घुम्छन् । संसारमा कुनै कुराको खाँचो हुँदैन, कोही विना केही रोकिन्न । संसार त चल्छ, चल्छ यो यसको नियम नै हो ।

तर गति गति नै रहेतापनि प्रगति प्रगति नरहन सबछ । प्रगति रहेतापनि दिशा बदल्न सबछ । अमृतानन्दको मृत्युले विदेशी थलोमा पार्ने प्रभाव अब शिथिल भएको छ । नेपाली भिक्षु समुदायमा रहेको आस्थाको भेदभण्ड झुकेको छ । नेपाली बौद्धधर्मको पूर्णतातिर गइरहेको इतिहासको रूप बदलिँदै पुनः अर्कै इतिहास शुरू भएको छ । वहाँको स्थान पूर्तिको लागि भावी सन्तति अवरुद्ध भएर रहेदैन तर परिवर्तनको नयाँ लहरको एकतालको स्थिति जुन अवरुद्ध भयो त्यो पूरणीय बस्तु रहेन । त्यो क्षति सदाको लागि क्षति नै भइदिएको छ ।

भिक्षु अमृतानन्दको व्यक्तित्व जुन बौद्धसमाजमा छुट्टै अस्तित्वको छ, त्यसको क्षति वास्तवमा अपूरणीय क्षति भएको छ । नेपालका जिल्लाहरू चाहे भोजपुर र संखुवासभा होस् चाहे पाल्पा र कुनै पनि ठाउँ होस् अमृतानन्द बौद्धआस्थाका केन्द्र हुनुहुन्थ्यो । उनको एक बचन सबैको लागि शिरोधार्य आज्ञासम हुन्थ्यो । त्यस्तै विदेशहरूमा एकमात्र नेपालको योग्य र मान्य प्रतिनिधि थियो बौद्ध जगत्‌मा । आज त्यो गुम्यो । यस विषयको क्षति अब अपूरणीय भएको छ ।

दीघनिकाय
तिक दृष्टिबाट महा
छ । राजगृहको ग
छोदेछ । साथै, गौत
संगेको सप्तपण्ण गु
सीतबनको सप्पसो
बेलबनको कलन्द
भएको कुरा यही सु
राजागारक, नालन
पाटलिग्राममा पाल
ग्राममा राजा र
बज्जीहरूसित प्रति
थिए । पाटलिग्राम
थियो । आवस्था
सहित बुद्धलाई उप
(पाटलिग्रामका)
यही उपोसथागारम
तरिकाको वर्णन प
आवस्थागारमा प्र
पूर्वाभिमुख भई ब
प्रवेश गरी पश्चिम
लाई अगाडि वारी
पनि पाउ धोएर
आगवानलाई अगाडि

आनन्दभूमि

महापरिनिर्वाणसूत्रका विशेषताहरू

□ भिक्षु सुदर्शन

दीघनिकायका सूत्रहरूमध्ये भौगोलिक र राजनेत्रिक दृष्टिबाट महापरिनिर्वाण सूत्रको सबभन्दा बढी महत्व छ । राजगृहको गृहकूटपर्वत बौद्धवाडमयमा प्रशिद्ध तर्छेदैछ । साथै, गौतम न्यग्रोथ, चौरप्रपात, बैभारगिरि सँगैको सप्तपञ्च गुहा, इसिगिरिसँगै भएको कालशिला, सीतवनको सप्पसोणिङ्कपर्वत, भद्रकुक्षिको तपोदाराम, बेलुवणको कलन्दकनिवाप, जीवको आन्नवन रमणीय भएको कुरा यही सूत्रमा छ । राजगृहबाट अम्बलटुकको राजागारक, नालन्दाको पावारिक आन्नवन हुँदै बुद्ध पाटलिग्राममा पालनुभएको थियो । त्यसबखत पाटलिग्राममा राजा र अमात्य आदिलाई भिन्नभिन्न ठाउँमा वज्जीहरूसित प्रतिकार गर्न सक्ने गरी सुरक्षित राखिएका थिए । पाटलिग्राममा बुद्ध आवसथागारमा जानुभएको थियो । आवसथागार धेरै (१२५० जना) भिक्षुहरू सहित बुद्धलाई उपस्थित गराएर उपदेश सुन्नलाई आफू (पाटलिग्रामका अद्वालुहरू) अटाउने भवन थियो । यही उपोसथागारमा बुद्धको उपदेश सुन्ने बेलामा बस्ने तरिकाको वर्णन पनि उल्लेख भएको छ । बुद्ध पाउ धोएर आवसथागारमा प्रवेश गरेर बीचको खम्बामा अडेस लिई पूर्वाभिमुख भई बस्नुभयो । भिक्षुसंघहरू पनि पाउ धोएर प्रवेश गरी पश्चिमतिरको भित्तामा अडेस लिई भगवान्-नाई अगाडि पारी पूर्वाभिमुख भई बस्नुभयो । उपासकहरू पनि पाउ धोएर भित्र पसी पूर्वको भित्तामा अडेस लिई भगवान्-लाई अगाडि पारी पश्चिमतिर हेरी बसे । यहाँ

आनन्दभूमि

बुद्धलाई प्रवेश गराउनुभ्रिं नयाँ बालुवा बिछ्याई, त्यसमा बिछ्यौना राखी पानीको घडा राखेर तेलको बत्ती बालेर राखिसकेका थिए । संस्कृतसूत्रमा पनि यी वर्णनहरू छन् तर भिक्षुहरू बुद्धको वामपाश्वर्मा र उपासकहरू दक्षिण पाश्वर्मा बसेको ऐउठा फरक भएको छ ।

यसै समयमा मूलद्वार (देशद्वार) अथवा तीर्थ (धाट) को कसरी नामकरण गर्न भन्ने कुराको पनि केही संकेत हामीलाई यस सूत्रले दिएको छ । नयाँ बनाएको पाटलिपुत्रमा बुद्ध पालनुभएको थियो । त्यसकारण बुद्ध जुन द्वारबाट बाहिर निस्कनुभएको छ । त्यसलाई “गौतमद्वार” जुन ठाउँबाट (छेउ किनाराबाट) गंगा पार गर्नु भएको छ, त्यस तीर्थलाई “गौतमतीर्थ” नामकरण गरे ।

बुद्ध कोटिग्रामबाट नादिका ग्राममा गिजकावस्थमा पालनुभयो । अनि वैशालीमा पालनुभयो । अजातशत्रुले आछु आछु पारी नाश गर्नु भनिएको ठाउँ वैशालीमा बुद्ध सिध्य जानुभयो । त्यहाँ आन्नपाली गणिकाको भोजन र आँपको बग्नेचा दान स्वीकार गर्नुभयो साथै अजातशत्रुको आँखामा कर्सिगर भएका वज्जीहरू बुद्धको शब्दमा वर्यत्रिश देवपुत्रहरू सम वर्णन गरेको हुनाले गणतन्त्रको महत्व बढ्यो । गणतन्त्रका मानिसहरू कस्ता हुन्छन् भन्ने आभास पनि हामीले यहाँ देख्न सक्छौं । नीलो वर्णमा आउने लिच्छवीहरूको नीलो वस्त्र, अलंकार र सिङ्गार, पहेलो वर्णमा आउनेहरूको पहेलो वस्त्र, अलंकार र सिङ्गार, रातो वर्णमा आउनेहरूको रातो वस्त्र, अलंकार र सिङ्गार हुन्छन् । लिच्छवीहरूले आफ्नो अधिकार जस्तै अरको

अधिकार पनि चिन्छन् । त्यसेले त आम्रपाली गणिकाको भोजनको पालो मूल्य तिरेर लिन नसकेपछि “आम्रपाली-ले हामीलाई जिते” भनी ओला बजाए ।

त्यतिमात्र होइन, जुन वज्जीगणतन्त्र जित्नलाई पाटलिपुत्रमा तथार गरे, बुद्ध त्यहींबाट सरासर पाल्नु-भएर त्यही गणतन्त्र बेलुवग्राममा अन्तिम वर्षावास पनि गर्नुभयो । चापाल चेतियमा आयुसंस्कार त्याग गर्नुभयो । वैशालीको उदयन चेतिय, गोतमक चेतिय, सतुष्व (सुप्राग्) चेतिय, बहुपतक चेतिय, सारन्दक चेतिय पनि बुद्धलाई रमणीय लाभ्य । चेतियको शब्दार्थ चेत्य भने पनि वास्तुकला र दार्शनिक पृष्ठभूमिबाट हेँयो भने बौद्धचेत्य (चेतिय, स्तूप, चेत्य) सँग त्यतिको चेतिय शब्दको सम्बन्ध छैन । मानिसहरूको ‘आराम, रुक्ख र चेतिय’ यो शरण उत्तम शरण होइन भने बुद्धको उपदेश अनुसार विचार गर्दा यिनीहरू पूर्व बुद्धकालीन देविको, त्यसबेलाको शरणस्थलसम्म हो भन्न सकिन्छ । कुनैको विचारमा त यो देवमूर्ति नभएको बेलाको देवस्थल हो । चेतियको अर्थ टेम्प्ल (Temple) सिबे स्राइन (Shrine) सुहाउँछ भन्ने कसैको विचार छ ।

बुद्ध वैशालीमा भण्डग्राम, हस्तिग्राम, आम्रग्राम जम्बुग्राममा पाल्नुभयो । यी ठाउँहरू वैशालीबाट भोगनगर भएर पावाबाट आउने बीच बाटोको ठाउँ भएतापनि यी ठाउँहरू यहाँै पछ भनेर आजससम्म किटेर भन्न सकेको छैन । पावामा कुकुत्था नदी, आम्रवन, हिरण्यवती जुन कुसीनाराका मल्लहरूका उपवत्तन भन्ने शीतवनमा बुद्ध पाल्नुभयो । यहाँै बुद्ध परिनिर्वाण हुनुभयो ।

महापरिनिर्वाणसूत्रले नगरको वर्गीकृत नाउँ भएको संकेत गर्छ । खुद्दकनगर, उज्जङ्गलनगर, साखानगर अर्थात् सानो (धूलो र अप्त्यारो बाटोको अर्थ), जंग-

लको बीचमा परेको र (महानगरको) शाखा नगरमा महापरिनिर्वाण नभैकन महानगरमा महापरिनिर्वाण हुनुहोस् भनी आनन्द महास्थविरले प्रार्थना गर्नुभएको, चम्पा, राजगृह, श्रावस्ती साकेत, कौशाम्बी र वाराणसी महानगर अनुसार उल्लेख भएको छ । त्यस्तै बुद्धको अस्तिथातुको निम्न आक्रमण गर्न आएको देशको नाउँमा देश र मूल देशवासीहरूको कुरा उल्लेख भएको छ । अस्थिको लागि बावाका मल्ल, कुसीनाराका मल्ल, विष्णलीबनका मोरिय (मौर्य), वैशालीका लिच्छवी, कपिल-वस्तुका शाक्य, अल्लकण्ठका वुलि, रामग्रामको कोलियत त्यहाँ आए । वेठदीपबाट ब्राह्मणहरू आए । मगधबाट मात्र (आएकाहरूको जातिबाट होइन) अजातशत्रु राजा-को नाउँबाट त्यहाँ आए । यसबाट राजनैतिक प्रतिनिधि-त्वको स्वरूपबाटे संकेत गर्छ ।

महापरिनिर्वाणसूत्र भौतोलिक र राजनैतिक दृष्टिबाट मात्रै महत्वपूर्ण होइन, बुद्धको मूलभूत उपदेशको संस्मरण अनुसार पनि सरर अघि सरेको कुरा अत्यन्त महत्वपूर्ण छ । रीच डेविसहरूले विपिटकको कहाँै कहाँको सूत्रको अनुच्छेद (उपदेश) महापरिनिर्वाणसूत्रमा कहाँै कहाँै उल्लेख भएको छ भन्ने तालिका तथांक प्रकाश गर्नु-भएको छ । महापरिनिर्वाणसूत्रमा मात्रै भएको कुरा ३१।३२ बटा अनुच्छेद अयवा पूर्णसूत्रको तीन खण्डको एक खण्ड [Dialogues of Buddha, II P. 71/72]

बुद्धका उपदेश धेरै जसो सोधेमा वा कारण असमा उपदेश दिनुभएको हो तर त्यसो भएपनि अनाव-पिण्डिक जस्ताले बुद्धलाई गाहो हुन्छ भनेर केही सोधै नसोधेकाहरूलाई पनि बुद्धले कुरा शुरू गरेर उपदेश दिनु-हुन्छ । महापरिनिर्वाणिको अन्तमा पनि हामीले देखेका छौंै बुद्धको महापरिनिर्वाण नजिक आउदा बुद्धले एकपछि

अर्कों गरी नटुटाइकन धेरै उपदेश दिनुभयो । “बुद्धको परिनिर्वाणपछि हाम्रो शास्ता छैन भनी मनमा नराख्लू, मैले धर्मविनय देशना गरेको नै म नभएपछि तिमीहरूको शास्ता हुनेछ” भन्ने उपदेश, “जेठो भिक्षुले कान्ठो भिक्षुलाई नाउँ नाउँ लिएर गोक्रबाट अथवा आवुसो भनेर बोलाउने गर्नु, कान्ठो भिक्षुले जेठो भिक्षुलाई भन्ते अथवा आयुष्मान् भनी बोलाउने गर्नु” भन्ने विनय ज्ञापन “म नभएपछि संघले सानो सानो शिक्षापद छोडे पनि हुन्छ” भन्ने आज्ञा, “म नभएपछि छन्द भिक्षुलाई बृहाण्ड दिनु” भन्ने आज्ञा, “बुद्ध धर्म संघ, मार्ग अथवा प्रतिपदामा एक जना मात्र भिक्षुको केही शंका भएमा सोध, शास्ता हाम्रो अगाडि छोडाखेरि हामीले केही सोधन सकेनौं भनी पछि पछुताउनुपर्ला” भन्ने उपदेश यसको नमूना हो । महापरिनिर्वाण हुने बेला जति जति नजिक आयो उति उति तथा गतको महाकारणिक हृदयबाट टप टप चुहेको अमृतको विन्दु यी उपदेश भिक्षुसंघ र बुद्धशासनको निम्नित हो ।

बुद्धको अन्तिम वचन बुद्धको महापरिनिर्वाणको निम्नित समाधि गर्नु अधिको क्षणसम्मको जीवनचरित्रको सार सन्देश हो । मानवसमाजमा कति कस्ताले मनै बेलामा जीवनको अधिको काम कुरा उल्टो बोलेर मरेर गएका छन् भनेर साध्य छैन । आफूलाई फरक नपारी बोलेर गएका पनि कहीँ कसैको आधार लिइगएका हुन्छन् । “मेरो ईश्वर ! तिमीले मलाई किन छोड्यो ?” “ईश्वर तिम्रो इच्छा पूर्ण होस् ।” “हे राम” जस्तो, ईसा (?), स्वामी दयानन्द र म० गान्धीको अन्तिम आधार वा शरण छैन । यसदूत आयो भन्ने डरको संकेत, ‘बत्ती बालिदेऊ’ भनेर कराउने कातरभावको प्रार्थनाले प्राण छोडेर गएकाहरू पनि धेरै छन् । सम्यक् सम्बोधि ज्ञान प्राप्त गर्नुभएका बुद्धले, ४५ वर्ष उपदेश गर्नुभए जस्तै अन्तमा पनि आज्ञा गर्नुभयो, “हन्द दानि भिक्षुखे,

आमन्तयामि बो वय धम्मा सह्वारा अप्पमादेन सम्पादेय । अयं तथागतस्स पच्छिमा वाचा” अर्थात् “हन्द भिक्षुहरू ! अब तिमीहरूलाई आमन्त्रणा गर्दू, संस्कार व्यय धर्म (नाशवान्) हो । अप्रमाद भएर सम्पादन गर ।” यो तथागतको अन्तिम वचन हो ।

महापरिनिर्वाणसूत्रमा बुद्धको महापरिनिर्वाण अब स्थाको समापत्ति ध्यानको वर्णन हाम्रो अनुभूतिबाट बाहिरको भएर बुझन गाहो छ । प्रथम समापत्ति ध्यानबाट उठेर द्वितीय समापत्ति ध्यानमा बस्नुभएको, द्वितीय ध्यान समापत्तिबाट उठेर तृतीय समापत्ति ध्यानमा बस्नुभएको, यसे गरी माथि माथि जाँदै नैवसंज्ञानासंज्ञायत समापत्तिबाट उठेर संज्ञावेदित समापत्ति ध्यानमा बस्नुभएको बेला बुद्धको छाया जस्तो भएर बसेको बुद्धको उपस्थापक, बहुश्रुतमा, धर्मभण्डागारिकमा अग्रतम हुनुभएका आनन्द महास्थविरले पनि बुझन सकेन, देखन सकेन भने अरुको के कुरा ? आनन्द महास्थविरले सोधनुभयो—“भन्ते अनुरुद्ध ! के भगवान् परिनिर्वाण हुनुभयो ? अनुरुद्ध महास्थविरले उत्तर दिनुभयो ।” आवुसो आनन्द ! भगवान् परिनिर्वाण हुनुभएको छैन । संज्ञावेदित निरोध समापत्तिमा बस्नुभएको छ ।” दिव्य चक्रमा अग्रतम अनुरुद्ध महास्थविरले यो देखनुभयो । संस्कृत महापरिनिर्वाणसूत्र अनुसार उत्तरमा एक कुरा बढता छ, “मया पूर्वं बुद्धात् श्रुतं- चतुर्मर्य ध्यानेश्यः उत्थाय तथागतः परिनिर्वातीति । अर्थात् “बुद्धबाट पहिले मैले सुनेको थिएँ, चतुर्थ ध्यानबाट उठेर तथागत परिनिर्वाण हुनुहुनेछ ।” तर त्यस अवस्थामा तथागत चतुर्थ ध्यानमा होइन, संज्ञावेदित निरोध समापत्तिमा बस्नुभएको भनेर अन्तलाई, देखनलाई त दिव्यचक्रले नै देखनसक्तनुभयो होला ?

बुद्ध आनन्द महास्थविरले देखन, याहापाउन नसक्ने संज्ञावेदित निरोध समापत्ति ध्यानबाट उठेर केरि क्रमशः समापत्ति ध्यानको स्तरमा फर्क दे प्रथम समापत्ति ध्यानमा बस्नुभयो । अनि केरि प्रथम समापत्ति ध्यानबाट क्रमशः द्वितीय तृतीय र चतुर्थ समापत्ति ध्यानमा बस्नुभयो । यस प्रकार समापत्ति ध्यानमा ओहर दोहर गरेर बुद्ध चतुर्थ समापत्ति ध्यानमा बस्नुभयो । महापरिनिर्वाणसूत्रको त्यसपछिको शब्द रूप एउटै बीणाको एउटा तारमा एउटा हातले त्यतिकै समानमा ताने ज्ञे झंकृत भएको छ ।

“चतुर्थज्ञाना बुद्धित्वा समनन्तरा भगवा परिनिर्वाणी”
 “चतुर्थाद् ध्यानात् समुत्थाय भगवान् परिनिर्वृत्”
 “चतुर्थं ध्यानं समनन्तर (दने साथ) भगवान् परिनिर्वाणं जुयाविच्यात् ।

And passing out of the last stage of Rapture he immediately expired. (Dialogues of the Buddha II p 175)

Immediately after rising from the fourth Jhana, the Bhagava passed away realizing parinibbhana.

(Ten Suttas from Digha Nikaya Burma Pitaka Association, Rangoon 1984 P 290)

पालि, संस्कृत, नेपालभाषा अथवा (यूरोपीय तथा बौद्धपढतिको) अंग्रेजीभाषा, जुनसुकै भाषा होस् यो भन्दा बढी भन्न सकिने कुरा पनि होइन । तथागतको परिनिर्वाणको समय ध्यान समापत्ति हामी रागबाट अनुरक्त, द्वेषबाट दूषित र मोहले अभिभूतभएकाहरूले शब्दले बुझन सक्ने पनि कसरी ?

त्यसो भएपनि संज्ञावेदित निरोध समापत्ति ध्यान अवस्था देखनुभएको अनुरुद्ध महास्थविरले तथागतको महापरिनिर्वाणपछि आज्ञा दिनुभएको वचन र भाव पछि सम्म बौद्धवाङ्मयमा अनुसरण भएको देखिन्छ ।

चीनको सम्बोधि चैत्य

पेइचिङ चिडियाखाना नजिकै उत्तरतिर बुद्धगयाको देवल जस्तो एउटा देवल छ । यस देवलको मूल नाउँ पनि सम्बोधि चैत्य (चेङ्चेह से Chen Chueh Sze) हो । तर आजकल यो चैत्य पाँच चंत्यको देवल (बूता से Wu Ta Sze) [नाउँबाट प्रसिद्ध छ । किनभने यस चंत्यको तलो तलाको गर्भबाट भन्याङ्ग चढेर माथि उत्कलन्दा पहिलो तलाको चौताराको मंदानमा पाँचवटा चंत्यहरू छन् । चारवटा चंत्यहरू चार कुनाहरूमा छन् भने बीचमा एउटा चंत्य छ । चार कुनाका चार चंत्यहरू ६.६ मिटर उचाइको ११ तला देखिने छन् भने बीचको चंत्य उति उचो १३ तला देखिनेछ । भुईदेखि जम्मा १६.५ मिटर उचाइको यो चंत्य छ । चंत्यको तल्लो मागमा बुद्धजीवनीका मूर्तिहरू छन् तथा रञ्जना

लिपिमा कुदिएका संस्कृतभाषाका मंत्रहरू अत्यन्त आकर्षक छन् ।

चीनको यो सम्बोधि चैत्य सच्चाट् चांग व्हा (Chang Hwan) को एघारौं महिनाको दोश्रो दिन १४७३ ईस्वीमा बनाइएको थियो । यस चैत्यमाथि १८६० ईस्वीमा ब्रिटिश र फ्रेंच आक्रमणको, त्यस्तै १६०० ईस्वीमा आठ शक्तिहरूको हमलाको प्रभाव परिसकेको थियो भने १६२७ ईस्वीमा युद्धपिपासुहरूले यस चंत्यको गर्भगृहमा लुटिसकेका थिए ।

चीनको सम्बोधि चैत्य दर्शनीय त छैं छ, त्यो भन्दा पनि बढता यहाँ कुदिएका रञ्जनाका अभिलेख एउटा अन्वेषणको विषय छ ।

-भिक्षु सुदर्शन

वज्जी गणतंत्र र भगवान् बुद्ध

○ गणेश माली

आजभन्दा २६१४ वर्षपहिले जुन बेला
लुम्बिनी उद्यानमा राजा शुद्धोदनका छोरा भएर
सिद्धार्थ गौतमको जन्म थाएको थियो, त्यतिबेला राजतन्त्र
नै बहुजन अनुमोदित राजनीतिक संस्थाको रूपमा रहेको
थियो । देशको प्रशासन चलाउन सर्वमान्य नेताको रूपमा
राजालाई स्थापना गर्ने त्यसबेलाको प्रथा थियो । नेपाल
र भारत अनेकन् स-साना राज्यहरूमा विभाजित थिए र
राजाहरू आपनो देश फैलाउन कमजोर छिमेकी देशहरू-
माथि चढाई गरेर हथ्याउने धुनमा रहन्थे । युद्धमा जित्ने-
हरू आर्य कहलाइन्थे र हाँहहरूले दास बनी आर्यहरूको
सेवा गर्नपर्दथ्यो ।

यस्तै महत्वाकांक्षी राजा ह्रूमध्ये मगद्य नरेश अजात
शत् पनि थिए । यिनले राज्यको पिपासाले गर्दा आपना
पिता बिम्बसारलाई केंद्र गरी राजा बनेका थिए । उनी
आपना छिमेकी लिच्छवी गणतंत्र वज्जी (वृज ?) देशलाई
हथ्याउने दाऊ हैँ थिए तर सबै मिली एकजुट भई राज्य-
को ऐश्वर्य वृद्धि गर्ने वज्जी ह्रूमाथि सीधा चढाई गरेर
जित्न आसंभव छ भन्ने कुरा अजातशत्रु राघवी जान्दथे ।
त्यसकारण यसबाटे केही अनमोल विचार पाउने आशाले
अजातशत्रुले आपना महामंत्री वर्षकार ब्राह्मणलाई त्यस-
बेलाका लोकप्रिय विचारक र धर्म प्रवर्तक भगवान् बुद्धछेड
पठाउने निधो गरे । त्यतिबेला भगवान् बुद्ध राजगृहको
गृहकूट पर्वतका भिक्षुहरू सहित विहार गरिरहनुभएको
थियो ।

आपना महाभान्त्री वर्षकारलाई बोलाई राजा अजा-
तशत्रुले अन्हाएर भने— “आऊ द्राम्हण, जहाँ भगवान्
हुनुहुन्छ, तयहाँ जाऊ। गएर मेरो वचनबाट भगवान्लाई
अभिवादन गर र भन कि राजा अजातशत्रु भगवान्को
आरोग्य सुख विहारबाटे सोहनुहुन्छ र भगवान्लाई वन्दना
गर्नुहुन्छ। अनि यो भन कि राजा अजातशत्रु वज्जीहरू-
माथि चढाई गर्न चाहन्छन् र उनी यसो भन्छन्— म यो
वज्जीहरूलाई जिट्ठु, वै भवशाली वज्जीहरूलाई तहस
नहस पारी आपनो वशमा लिन्छु। यसपछि, भगवान्
बद्ध जे भन्नुहुन्छ त्यो कुरा मलाई भन्न आउन् ।”

मंत्री वर्षकारले राजाले अन्हाए जस्तै गरे र भगवान् बद्धुमा अजातशत्रुले अन्हाद्यपठाएका कुराहू भने ।

त्यतिबेला आयुष्मान् आनन्द भगवान् को पछाडि
उभिएर पंखा (चमर) हस्तिकरहेका थिए। वर्षकारको
कुरा सुनी भगवान् बुद्धले वर्षकारलाई केही नभनी आन-
न्दतर्फ हेरेर आनन्दलाई सम्बोधन गरी भन्न हृष्ट—

“ग्रानन्द ! के तिमीले सुनेका छौं कि वज्जीहरु बराबर एकत्र भई कामकाज चलाउँछन् ?”

“सुनेको छु भन्ते ! वज्जीहरू बराबर एकत्र
भएर देशको कामकाज चलाउँछन् ।”

१. “ग्रान्त, जबसम्म वज्जीहरु बैठकमा एकब्र हुँच्छन्, र देशका कामकाज चलाउँछन्, तबसम्म वज्जीहरुको वड्हि नै सम्झन, हानी होइन ।”

एवं क्रमले भगवान् बुद्धले आनन्दलाई बडजी

गणतंत्रका निम्न गुणहरूबारे पनि प्रकाश पाई जानुहृन्छ र
भन्नुहृन्छ— यी गुणहरू रहेसम्मन् वज्जीहरू अजेय हुन्छन्
अपरिहारणीय हुन्छन् ।

२. वज्जीहरू एक भै उत्थान र उन्नति गर्छन्;
३. वज्जीहरू आपना बृद्ध अनुभवी व्यक्तिहरूको सम्मान
गर्छन्, सल्लाहहरू लिन्छन्;

४. वज्जीहरू गैर कानूनी कामहरू गर्दैनन्, कानूनी
कामहरू गर्न पनि हट्टैनन्,
५. वज्जीहरू आपना कुलस्त्री, कुलकुमारीहरूउपर कुदृ-
ष्टिले कहिल्ये हेदैनन्;

६. वज्जीहरू देशभित्र र बाहिरका धार्मिक स्थलहरूप्रति
श्रद्धा राख्छन् र पूजा गर्छन्, धर्मवृत्तिहरू जारी नै
राख्छन्;

७. वज्जीहरू आपना अर्हत् सोक्ष प्राप्त व्यक्तिहरूलाई
धर्मनिःसार रक्षा गर्छन् ।

यी सात अपरिहाणीय धर्महरू पालन गरेसम्म
वज्जीहरू अजेय हुन्छन् भन्नेबारे भगवान् बुद्धले आपनो
दृढता व्यक्त गर्नुभयो ।

यस प्रसंगबाट एउटा कुरा के स्पष्ट हुन्छ भने,
उपरोक्त गुणहरूयुक्त वज्जीहरूउपर चढाई गर्ने आजात-
शत्रुको विचारलाई भगवान् बृद्ध अनुमोदन गर्नुहुन्नथयो ।
वर्षकारले सोधेका कुराको वर्षकारलाई जबाफ तरिई
आनन्दलाई सम्बोधन गरी वज्जीगणतंत्रका गुणहरू दर्शाई
कुरा गर्नुहृन्छ । उपर्युक्त गुणहरूबारे आनन्दलाई थाहा
हुनु, वर्षकारलाई थाहा नभएकोले यसो गर्नुभएको भनू-
भने, महामंत्रीसम्म भएका वर्षकारलाई आपनो छिमेकी
देशबारे यी कुराहरू थाहा न भएको हुन सक्तेन । राजा-

हरूको परस्परमा चढाई गरी अरु देश हट्याउने वा
शक्ति नाश गर्ने प्रथा त्यसबेलाको प्रचलित प्रथा नै भए-
कोले त्यसको सीधा दुत्कार त बुद्धले गर्नुभएन; तर वज्जी
गणतंत्रउपर भगवान् बुद्धको प्रशंसायुक्त धारणालाई भने
उपर्युक्त प्रसंगले स्पष्ट पार्छ ।

आयुष्मान् आनन्दसँग यति कुरा गरिसकेपछि
मात्र वर्षकार ब्राह्मणलाई सम्बोधन गरी भगवान् बुद्ध
भन्नुहृन्छ— “ब्राह्मण ! एक समय म वैशालीमा सारादन्द
चत्यमा विहार गर्ये । त्यहाँ मैले वज्जीहरूलाई यी सात
अपरिहाणीय धर्मवारे देशना गरेको थिए । जबसम्म,
ब्राह्मण ! यी सात अपरिहाणीय धर्महरू वज्जीहरूमा
रहनेछन् तबसम्म ब्राह्मण ! वज्जीहरूको बृद्धि नै सम्भारू,
परिहाणी होइन ।”

यसपछि वर्षकार ब्राह्मण भन्छन्— “हे गौतम !
एउटामात्र अपरिहाणीय धर्म भएमा पनि वज्जीहरूको
बृद्धि सम्भन्नपर्छ, सात सातबटाको त के कुरा ! हे
गौतम ! राजाले घूस, फूट, छलकपटले वज्जीहरूलाई
फुटाएर कमजोर गर्नुबाहेक युद्धबाट पराजित गर्न सक्दैन ।
हवस् त हे गौतम ! अब म जान्छु, धेरै काम गर्नुछ ।”

“ब्राह्मण ! जस्तो तिमी समय सम्भन्नछौ ।”

वर्षकार गइसकेपछि भगवान्‌ले आयुष्मान्
आनन्दलाई आपना भिक्षुहरूलाई सभाकक्षमा एक-
त्रित गर्न अन्हाउनुभयो र एकत्रित भइसकेपछि यी सात
अपरिहाणीय धर्महरूलाई र अरु पनि अपरिहाणीय
धर्महरूलाई भिक्षुसंघले पनि पालन गर्न देशना गर्नुभयो र
भन्नुभयो, यी धर्महरूको पालन भएसम्म भिक्षुसंघको
उन्नति नै हुनेछ, अवनति होइन ।

काठमाडौं उपत्यका सिर्जनाको स्रोत श्री स्वयम्भू

□ लोकबहादुर शाक्य

जातमात्रोच्च, ध्यानोच्च, फूलोच्च र सिद्धिफूलोच्च भित्र लम्बाई चौडाई गरेर सात कोसको आकाश समान निर्मल एक रमणीय तलाउ छ । त्यहाँ कर्कोटक नाग-राजको वासस्थान छ । वहाँकी नागिनीको नाम काली भएकोले कालीदहको रूपमा प्रसिद्ध रहेको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि उल्लेखनीय छ ।

सत्ययुगमा बन्धुमती नगरमा बन्धुमान राजा तथा बन्धुमतीदेवी रानीको कोखबाट विपश्वी जन्मनुभएको थियो । कफोसिनामक रूखको फेदमा ध्यान गरेर वहाँले सम्यक् सम्बोधि ज्ञान हासिल गर्नुभएको थियो । भावी शाकर्यसिंह बुद्ध उसबेला सत्यर्थ्म बोधिसत्त्व भएर विपश्वी तथागतलाई सेवा गरिरहनुभएको थियो । पछि जगत्-हितार्थ शिष्यहरूलाई भेला गरेर भ्रमण गर्दै कलीदह पुग्नु-भयो । स्वयम्भू उत्पत्ति हुने विशुद्ध स्थान भनी भावना गरेर कमलको बीज एक भए उत्तम भनेर आशिका गर्ने वित्तिकै अकनिष्ठ अभिषेकको प्रभावबाट आफसे आफ कमलका बीच प्राप्त हुन आयो । शिष्यवर्गलाई स्नान गराएर तीनपटक नमो रत्नवृत्ताय उच्चारण गरेर चैत्र-पूर्णिमाको दिनमा कमलका बीच बीजारोपण गरेर भिक्षु-वर्ग समक्ष यसरी भविष्यवाणी गर्नुभयो, “यस कमलको फूलबाट कालान्तरमा अकनिष्ठ भुवनका अधिपति जगदी-श्वर ज्योतिरूप श्री स्वयम्भू उत्पत्ति हुनेछ । धर्मधातु बाणीश्वर श्री स्वयम्भू महाचैत्य प्रसिद्ध हुनेछ, महाचीन पञ्चशीर्ष पर्वतबाट मञ्जुश्री आउनुभै कालीदहको पानी बाहिर पठाई सुयोग्य स्थानको निर्माण हुनेछ । यहाँ

नियम धर्म पालन हुनेछ । नियमपाल क्षेत्रको नामबाट सदा प्रतिपाल रक्षा हुने भएको हुँदा यस पवित्र भूमि नेपाल हुनेछ । शिष्यवर्गलाई जम्मा गरेर धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नुभएको पुण्यानुभावबाट उच्च भैराखेको जातमात्रोच्च (जामाच्च) पर्वत नामले प्रसिद्ध हुनेछ । यस पर्वत सिद्धयोगी विद्याधरको आश्रम हुनेछ । पर्वतको आरोहण-बाट नीच भएपनि उच्च हुनेछ जहाँ बसेर पितृतर्पण दिन्छ भने उनीहरू सन्तोष भएपनि मुक्त हुनेछ” यति धर्म देशना गरेर विपश्वी तथागत फर्कनुभयो । यस अलौकिक कमलको फूलको बीजारोपण गरेको दिनको सम्झनामा अद्यापि चैत्रपूर्णिमा (ल्हुतिपुन्हो) का दिनमा जामाच्च पर्वतमा मेला लाने गरेको छ । यसलाई नागार्जुन पर्वत भन्ने प्रचलन पनि छ ।

अतीत कालमा अरुणनगरमा अरुणराजाकी धर्म-पत्नी प्रभावतीबाट शिखीपुत्रको जन्म भयो । वहाँले रुख-कमलमुनि ध्यान गरेर संबोधिज्ञान हासिल गर्नुभएको थियो । शिखी तथागत मुनीन्द्र नामले पनि प्रसिद्ध हुनु-हुन्थ्यो । शाक्यमुनि बुद्ध हुने उसबेला क्षेत्रराज गृहपति भएर शिखी तथागतको अनुचर हुनुहुन्थ्यो । विपश्वी तथा-गतले बीजारोपण गर्नुभएको कमलको फूल पलाएर फुलेपछि यस कमलको फूलमा आश्विन पूर्णिमाको दिनमा उयोतिरूप श्री स्वयम्भू उत्पत्ति हुनुभयो । यसबेला भूकम्पका साथै तेज प्रकाश भयो, अनेक शुभ वातावरण देखावरेको हुँदा रत्नपाणि बोधिसत्त्वले, धर्मदेशना गरिरहनुभएका शिखी तथागतसँग घटनाको कारणबारे प्रश्न गर्नुभएकोमा लोक

कल्याणकार्यको निमित्त स्वयम्भू ज्योतिरूप स्वयम् प्रकाश मएको तथ्य देशना गर्नुभयो । अनि शिष्यगण सहित शिखी तथागत प्रस्थान गर्नुभै नागदहका नंकृत्य कुनाको पर्वतबाट श्री स्वयम्भू ज्योतिरूप धर्मधातुलाई अद्वाव्यजली अर्पण गरेर कालातरमा यो कमलको फूलको जरा श्री नैरात्मादेवी गुह्ये श्वरी प्रादुर्भाव हुने भविष्यवाणी गर्नुभयो । शिष्यगणलाई आपना विहारमा फर्केर स्वयम्भूको नामबाट चैत्य बनाएर सेवा गर्नु भनी आज्ञा गर्नुभयो । यसको प्रभावबाट त्रिबोधिज्ञान बोधगरी घट्पारमिता पुन्याएर बह्मिज्ञा पद लाभमै त्यसमा लीन हुनुहोस् भनी आशीर्वाद दिएर शिखी तथागत स्वयम् जगदीश्वर श्री स्वयम्भू ज्योतिरूप धर्मधातुमा अन्तिनिहित हुनुभयो जुन स्थानमा बसेर शिखी तथागतले ध्यान गर्नुभै 'श्री धर्मधातु-मनिशं' भन्ने स्तोत्र पाठ गरेर जानुभयो । उक्त पर्वत ध्यानोच्च हो । पर्वतको ऐतिहासिक घटनाको स्मृतिमा मेषसंक्रान्ति (वैशाख १ गते) को दिनमा मेला मनाउने गरिआएको हो । यस कुरालाई ध्यानमा राखेर यस पुण्यभूमि पर्वतमाथि आरोहण गरेमा स्मृति सम्पन्न हुने हुन्छ र ध्यानी योगी तपश्चीहरूको निर्विघ्न पूर्वक योग समाधि सिद्ध हुन्छ भनी वर्णन गरिएको पाइन्छ ।

अतीत समयमा अनुपम नगरमा सुजित राजाकी धर्मपत्नी यशोवतीदेवीको गर्भबाट विश्वभूनामक सुपुत्रको जन्म भयो र शालवृक्षको काखमा बसेर बोधिज्ञान प्राप्त गर्नुभयो । सर्वार्थसिद्ध उसबेला पर्वताक्ष नामक दानपति हुनुहुन्थ्यो । विश्वभू तथागत धर्मदेशना गर्दै देशदेशान्तर भ्रमण गरेर भिक्षुगण सहित फूलोच्च पर्वतमा पुगी श्री स्वयम्भू ज्योतिरूपको दर्शन गर्नुभएको थियो । हलो नजोतिकन कसैको परिश्रम विना त्यसे उत्पत्ति भैराखेको र कसैको अधिकारमा नभएको बन जंगलको फूल कन्दमूल अर्पण

गर्ने आकांक्षा गरेर सवालाख (दापवःस्वां) फूल अदा पूर्वक स्वयम्भूतिर अबलोकन गरेर चढाउनुभएको थियो । यसैले यस पर्वतको नाम फूलोच्चबाट प्रसिद्ध भएको छ । विश्वभू तथागतले यो पनि भविष्यवाणी गर्नुभयो कि निकट भविष्यमा दहको पानी सुकेर फूलोच्च पर्वतको चरण विन्दुमा बसुन्धरादेवी उत्पत्ति भएर वहाँको पादमूल बाट पवित्र तथा सुन्दर जल भरिपूर्ण गुणागुली सृष्टि हुनेछ । जल प्रार्थीजनले यस स्थानमा सेवा गर्न्यो भने अवश्य पनि निराश हुनुपर्नेछैन । अनि नागदहको पानी बाहिर जाने निष्कासनद्वार शिष्यहरूलाई देखाएर विश्वभू तथागत फक्कनुभएको थियो ।

महाचीन पञ्चशीर्ष पर्वतबाट केशिनी उपकेशिनी (वरदा र मोक्षदा) सहित नागदह नजिक आउनुभै महामण्डप (नगरकोटमा) तीन रात विश्वाम गर्नुभै श्री मञ्जुश्रीले पञ्चबुद्धात्मक श्री स्वयम्भू ज्योतिरूप दर्शन गर्नुभयो । देव मनुष्यको हित र सुखको कारणमा श्री स्वयम्भू ज्योतिरूप दर्शन तथा प्रदक्षिणा गर्न लायक हुने गरी बसोबास गर्न सुन्दर नगर (मञ्जुपट्टन) निर्माण गर्न तत्पर हुनुभयो । वरदादेवी (लक्ष्मी) फूलोच्च पर्वत मा, मोक्षदेवी (सरस्वती) ध्यानोच्च पर्वतमा बास गराएर शिष्यहरूलाई पनि त्यही राखेर दूरदर्शी महाज्ञानी मञ्जुश्रीले निरोक्षण गरेर कापोतल पर्वत (कबड्डिलाल) को नुछेकापलाई चन्द्रहास खड्गले प्रहार गरी खोलिदिनुभयो । दहबाट आपना साथीहरू धमाधम बाहिर गएको देखेर कर्कोटक नागराजा पनि निस्कन लाग्नुभयो । वहाँलाई सान्त्वना दिएर घना बहमा तःवह (टौदह) खनेर बास दिनुभयो । जलवृष्टि नहुँदा टौदहको किनारामा विधिपूर्वक पूजा गरेमा सुवृष्टि हुने कुरा पनि उल्लेख गरिएको पाइन्छ । कर्कोटक नागराजलाई बास

दिव्यसकेपछि न्हुँठेकाप, कैलाश, गोकर्ण पर्वत पनि छेदन
गरी त्यहाँको पानी सुकाई भूमि सतह देखापरेपछि श्री
स्वयम्भू ज्योतिरूप प्रकाश भैराखेको अलौकिक सुन्दर पुष्प
कमलको फूलभाव देखिने गरी सम्पूर्ण नाल छोपेर प्रदक्षिणा
गर्न हुने गरी विश्वकर्मावतार मञ्जुश्रीले भव्यरूपको सुन्दर
आसन निर्माण गर्नुभयो । यस शुभ कार्यको प्रसादबाट
कार्तिक शुक्ल पूणिमाको दिनमा मञ्जुश्रीलाई आदिबुद्ध
पंच बुद्धात्मक श्री स्वयम्भू धर्मधातु विश्वरूप दर्शन प्राप्त
भयो ।

कालोदहको पानी बाहिर पठाई स्वयम्भू संरक्षण
गरिसकेपछि देव र मानवहरू बास गर्न उपयुक्त हुने गरी

(कविता)

इच्छा

- लक्ष्मी श्रेष्ठ

मेरा बेला बखतका इच्छाहरू
समय समयका हुरीले उडाइलगे ।

मेरा भित्र भित्रै गुम्सेका असीम चाहनाहरू
पलटाडबाजी खाँदे मेरो भित्र भित्रै हराइसके ।

अब म कसलाई के दिन सक्छु र,
अब मसँग न इच्छा छ न आशा छ ।

खालि एउटा तृष्णा छ, त्यो छोड्नुपर्ने थियो
त्यो छोड्न सकेको छैन, अझ बढ्दो छ ।

अरू के उपाय खोजू, भगवन् ! एउटै उपदेश तिच्छो
फलीभूत होओस, यही अन्तिम इच्छा छ । □

पद्मगिरि (स्वयम्भू पर्वस्थान) देखि गुह्ये श्वरीसम्म
मञ्जुष्ठन नाममा रमणीय शहर निर्माण गरियो । कला-
पूर्ण राजप्रासाद तथार गरी क्षत्रीय धर्माकरलाई राज्या-
रोहण गराइयो । अनुयायी शिष्यवर्गले मञ्जुश्री स्मृति
चैत्य प्रतिष्ठा गरे । मञ्जुश्री नेपाल शुभागमन भएको
पुण्यतिथि माघ शुक्ल पञ्चमी (वसन्त पञ्चमी-मञ्जु-
पञ्चमी) का दिनमा मञ्जुश्री पर्वस्थानमा श्री पञ्चमीको
महोत्सव अद्यापि मानिआएको छ । यस पुण्य दिनमा
टौदहमा स्नान गरेर मञ्जुश्रीलाई पूजा सत्कार गर्न्यो
भने विद्वान् हुनेछ भन्ने कुरा पनि उल्लेख गरिएको
पाइन्छ ।

बुद्धको देन मैत्री करुणा

○ अनगारिका सुशीला

वैशाख पूर्णिमाको पवित्र दिनमा लुम्बिनी उपवनमा शण्डे २६१४ वर्ष आगाडि राजकुमार बुद्धार्थ जन्मनुभएको थियो । वहाँले २६ वर्षको उमेरमा 'महाभिनिहन्मण' गरी गृहत्याग गर्नुभै ६ वर्षसम्म दुष्कर तपश्चर्या गरेपछि, भारतको, बुद्धगयामा बोधिज्ञान प्राप्त गर्नुभएको थियो । बोधिज्ञान प्राप्त गरी बुद्धत्व प्राप्तिपछि ४५ वर्षसम्म भारतका विभिन्न भागमा जनताहरू धनी, गरीब, ठूला, साना, उच्च, नीच जात, स्त्री, पुरुष आदिको भेदभाव नगरी सर्वमा समान रूपमा दुःखाट मुक्त हुने ज्ञानको प्रचार प्रसार गरी ८० वर्षको उमेरमा भारतको कुशीनगरमा महापरिनिर्वाण हुनुभएको थियो ।

यसरी वैशाख पूर्णिमाको दिन बौद्धजगत् मा तीन संयोग जुडेको अविस्मरणीय महान् पर्वदिनको रूपमा प्रसिद्ध छ । भगवान् बुद्धको अवतरण पूर्व यो धरतीमा उच्चजाति-नीचजाति, धनी, गरीब र स्त्री-पुरुषको भेदभाव, अन्धविश्वास र शोषणले उत्पीडित थियो । हिंसा र अशान्तिको समाजमा दुःख कहटले भरिरहेको थियो । यस्तो अन्धकार दुःखले भरिएको, त्यस-बेलाको समाजमा भगवान् बुद्धले बोधिज्ञान प्राप्त गर्नुभए-पछि मनुष्यहरूको दुःख, दुःखको कारण, दुःख रोक्ने र दुःखाट मुक्त हुने बाटो पत्तालगाउनुभएको थियो । यसलाई चार आर्यसत्य भानिन्छ ।

दुःखसत्य

जन्मनु दुःख, जन्मेपछि बूढो हुनु, रोगीहुनु, मर्नु, अप्रेक्षीसंग संगम हुनु, प्रियसंग वियोग हुनु, आफूले चाहे

जस्तो नहुनु र पञ्चवस्कन्धदेह धारण गरिरहनु पनि दुःख हो ।

दुःखको मूल कारण तीन प्रकारका छन्-
कामतृष्णा, भवतृष्णा र विभवतृष्णा ।

- १) वर्ण सण्ठान (आकार) आदि काम-बस्तुमा मजालिनेलाई कामतृष्णा भनिन्छ ।
- २) अज्ञतिक सण्ठानमा (आफूमित्र) हुने ध्यान समापत्तिमा मजा लिनेलाई भव-तृष्णा भनिन्छ ।
- ३) उच्छेद-दृष्टि धारण गरी परलोक छैन भनि रहेकालाई विभवतृष्णा भनिन्छ ।

दुःखनिरोध सत्य

तृष्णाको मूल जरा उन्मूलन गर्नुलाई दुःख निरोध सत्य भनिन्छ ।

दुःखाट मुक्त हुने आठ मार्गहरू छन्-
सम्यक् दृष्टि, सम्यक् सङ्कल्प, सम्यक् वचन,
सम्यक् कर्मान्त, सम्यक् आजीव, सम्यक् व्यायाम, सम्यक्
समृति, सम्यक् समाधि । यसलाई आर्याष्टाङ्गिकमार्ग भन्छन् ।

भगवान् बुद्धले संक्षेपमा आप्नो उपदेशको सार निम्न गाथामा व्यक्त गर्नुभएको छ । जुन ज्यादै मनन गर्न योग्य छ । जस्तै-

"सब्बपापस्त अकरण-कुसलस्स उपसम्पदा ।
सदित्त परियोदयन-एतं बुद्धानुसासनं ॥
सबै पाप नमर्नु, कुशल संचय गर्नु, आप्नो चित-

लाई परिशुद्ध यर्नु नै सबै बुद्धहरूका उपदेश हुन् ।

यसरी भगवान् बुद्धले ज्यादै सरल रूपमा दुःख-
बाट मुक्त हुने परम शान्तिको मार्ग सबैलाई सुलभ रूपमा
देखाइदिनु भएको छ ।

प्रजापति गौतमी, यशोधरा, पटाचारा, कृषा-
गौतमी आदि बौद्ध भिक्षुणीहरूका जीवनीहरू, नारीजाति-

लाई पनि बुद्धधर्म प्रचार प्रसारमा समान रूपमा सरिक
यराइएकोबाट नारी जातिप्रति भगवान् बुद्धले दर्शाउन्-
भएको थद्वा र समानताको व्यवहारको पुष्ट्याई हुन्छ ।

आजको युगमा भगवान् बुद्धको शान्ति, मंत्री र
करुणाको संदेश ज्ञन् नितान्त आवश्यक देखिएको छ ।

सिद्धार्थले अठोट गरेको रात

-अमृतमान शाक्य

इतुबाहाल

दिन थियो शुद्ध चक्रमन्न रात

आकाशमा चन्द्रमाको जून निर्मल भैरहेको छ
सिद्धार्थ राजकुमार आधीरातमा विचारित छ ।

आधीरातमा अठोट गरिहाले

जगत् संसार सत्त्व प्राणीको लागि
आकाशमा जूनको प्रभावले वाहिरतिर क्लमल्ल
सुनसान छ दरबार आधीरातमा
सबका सब मस्त निद्रामा
लाटोकोसेरोमात्र बिउँझेको छ ।

यशोधरा, राहुलसँग मौन विदा मागी

छन्दक साथी साथमा लिएर
स्वर्णनगरी छोडेर गए त्यस रात ।

आखिर आपनो साथमा रहेको छन्दक र कन्थक
मात्र हैन पोसाक शिरस्त्राण समेत त्यागिदिए ।
त्यतिले मात्र नपुगेर आपनो शिरको कपाल समेत
त्यागिकन भिक्षु बनिहाले ।

बरु निर्मल रातलाई राक्षी राखिकन
शान्तिको मार्ग अपनाइहाले
जगत् संसार सत्त्व प्राणीहरूको लागि
तपस्यामा लीन भए
आखिर बनिहाले महामानव गौतम भएर
विश्वलाई आपनो दिव्य ज्योति देखाइहाले

धन्य त्यो रात, धन्य सिद्धार्थ
विश्वले सम्झने एउटै रात !

अमृतानन्द नी ड्यो !

□ हीरामान गुरुड़

पञ्चमूल - ४, स्यांगजा

द्योइ ह्यूलरी बुद्धे लिहवे ड्योइ धर्मत्वेखेव, हब
दे प्रिव हि डा० भिक्षु अमृतानन्द पालपा तानसेने छधांव
स्थोरी हीराकाजी शाक्य नि मोतिमाया शाक्यं कोइनरी
योंबको । च्योंबनी धींरी लालकाजी बिब कोलों वर्ष डिदी
तबनी छूइ ह्यूले यासी थेव थेव गुम्बा, विहारके ड्योइ-
स्थोरो बुद्धधर्म चेंदो तनिइ । वि० सं० १९७७ तके
आपा आमा सिइ स्थोरो च्यूदीबैं म्हीइ सं न्होनिइ । च
लहे बलहो डह्योउनी प्रबैं लहैदिइ । धीरे आटोर्ब लबनी
चं मामा आतिदीसी कंज्योडे बुथेई चले । वर्ष च्यूसे
प्लोंदी तबनी छ्रि भमिलेन चं सं आटि । च दाजिलिङ्ग
फेनिइ तिल, चरी टिइ चबनी चले लहे फोदेन टिल तुब
ते । झाइले चं सं ज्ञन न्होइ । लि छ्रिइ पहसी न्होबैं
बेलरी चं धीं पिसी भारते याई । खबर बिसोए आडब्बेले
चं चन्द्रमणी महास्थवीरनी तनीइ । झाइले च कालिङ्गोड
महाप्रज्ञा भिक्षु डाइ दुइ । वि० सं० १९३७ री जुद्ध
शमसेरे पालारी भोजपुररी बुद्धधर्म तांलबरी खबनी
बडाहृकिमरी जेल इवाई । लिर देश पिइ यालतुइ । सन्
१९४० जनवरी २५ री भिक्षु तं स्थोरो च खेबैं न लहे
लं दिइ । ड्योइ लम्मे दोंब भिक्षु तबनी मि थेलतुर्बलबनी
चं मि अमृतानन्द तनिइ ।

खेब, प्रिव हैं लुबरी आतसि अमृतानन्दरी लहे
केरक ले । चंलबी छि सिइयालेन चीबैं क्यांरक लहे पिये-
इंमु । सन् १९५१ री भिक्षु महासंघ स्थापना लसी बुद्ध-
धर्म प्रचाररी भिक्षुमले नास नास याल तुब ले । चं

तिदीं लिरी राजा विभुवनलं वांसी बुद्ध पूणिमैदिनरी
सावंजानिक विदं तां पौलभिइ । चं प्लोंदी लिरी राजा
महेन्द्र सुइले बुद्ध पूणिमै दिनरी थोब खेब लल आयोंब
तां पौलभिइ । छ्रूलं यो आंकिसा आतवै सेसी छ्रूलं
न योंकीसीं खिइके रक ल प्रै । खिइ संरी खसी लल तुइ
झहाइसोरो आलं आपिव म्हि तर्बलबनी स्वयंभूरी खेव
स्कूल, खे मे टिवै धीं नी गुठी थेसी जमैन मि आनन्दकुटी
थेई । जमलैन प्लोब लं पियेई ।

जर्क आतसी धं झाइलेए थेव के लं चको नेपालं
मि देश विदेशरी थेव । खि नरिलेन कहाम लहेइ छधांव
तरिके डहाव चं खबेर आसेव दे आप्रीव तांरक पहुकोरी
प्रिसी होंसं धर्म छोब मू बिइ सेललब म्हि अमृतानन्दरी
थेव नी ड्योंब लसि डच्युईलेर लहे पहुकों कितावरक
प्रिइमु । च्योंब थेव दे दे खेल हो मरे बहोल खान्के दे
बल्यूल खान्ले प्रिवै चं कितावरक व्यां ड्योइ उंडरी मु ।
लहे ह्यूले ले लहे पुरुष्काररक योंल खांव भिक्षु खिइ उप
सम्पदे डच्यू वर्ष यूब लहैदिवै दे दिन ओंसो खिइ पहीबैं
के ए खांल आयोंबनीन नए आनन्ले खबरे झासेल्ले म्हुइ-
सबै घिरी २०४७ भाद्र ५ गते ड्योले पिइ याई । छाव
हिं न ओंसी मूल न त्यां मू, न्हरुनी अल्ली बिब आसेव
दे ड्यो जम्मे न छधांव तरिके डहाव चं अमृतानन्द-
आहेव ड्योइ डर्हों आप्रीवन को, चं संरी मैब तांरक
चं लिरे यूउनीन यारैके, चं निर्वाण योंरिके- डै कामना
मू । □

महास्थविर डा० भद्रन्त आनन्द कौशल्यायन

□ रत्नसुन्दर शाक्य

“परियति सद्गमयात्”

भद्रन्त आनन्द कौशल्यायनया जन्म ५ जनवरी १९०५ स अम्बालाया सुहाना धंगु गाम्य जूगु खः। वसपोलं प्रारम्भिकनिसे मैट्रिक तकया शिक्षा अम्बालास प्राप्त यानाबिज्याःगु खः।

प्रारम्भिक शिक्षा प्राप्त याये धुक्काः वसपोल लाहौर बिज्यानाः लाला लाजपत रायं स्थापना यानातःगु कौमी महाविद्यालय (नेशनल कलेज) स भर्नी जुयाविज्यात्। १६ देव्या बैसय् वसपोल बी. ए. पास यानाविज्यात्।

अबलय् भारतय् छम्ह हिन्दू संन्यासी, गुम्हेसिगु नां सावमी सत्यदेव परिव्राजक खः, वय्कःया व्याख्यान (प्रवचन) या माग थायथासय् जुइगु जुयाच्चवन्।

वहे व्याख्यानया सिलसिलाय् आनन्द कौशल्यायन जुइम्ह ल्यायम्ह हरिनामदास न व्याख्यानय् प्रभावित जुजुं स्वामीजीया विचारय् सहमत जूगुया कारणं ब्रह्मचारी विश्वनाथजक जूगु मखु, वय्कःया सेक्रेटरीया रूपय् जुयाचाःहिउ विज्यात्।

थुकि वसपोलयात मेगु हे विचारधारा छग् न प्राप्त जुल। स्वामी सत्यदेव परिव्राजक बुद्धधर्मया प्रशंसक नं जुयाच्चवन्। उकि हे जुइ सन् १९२३ स हे ‘धम्मपद’ यात ‘बुद्धगीता’ या रूपय् पिकयादिल। धम्मपदया विषयय् स्वामीजीं धयातःगु दु-

“यदि किसी भी धर्म के किसी अनुयायी की, कभी यह इच्छा हुई हो कि वह अपने जीवन के लिये एक आनन्दभूमि

मार्गदर्शक के रूप में एक ही पुस्तक साथ रखे, तो संसार भर के पुस्तकालय में उसे ‘धम्मपद’ से बढ़कर दूसरी पुस्तक नहीं मिलेगी।”

छखें स्वामीजीया पाखें बुद्धधर्मया थुजाःगु प्रशंसा, मेखें बुद्धधर्मप्रति दिलचस्पी तयावयाच्चवम्ह रामोदर साधु (राहुल सांकृत्यायन जुइम्ह) यात नं थासंथासय् स्वामीजीया व्याख्यान जूथाय् नापलाःगु थें जाःगु हेतुद्वारा ब्रम्हचारी विश्वनाथं बुद्धधर्मप्रति ज्ञन ज्ञन आकर्षित जुजुं बुद्धधर्म हे थम्ह नालाकायेगु विचार यानादिल। रामोदर साधु विद्यालंकार विश्वविद्यालयस संस्कृतया प्राध्यापक जुइया निर्ति १६ मे १९२७ स थीलंकाठ्यंक ज्ञाःगु जुल।

थुखें भारतय् साधु विश्वनाथदास मद्रासय् जूगु कांग्रेस सम्मेलनय् भाग काःवम्हेसित रामोदर साधु श्रीलंकाय् दयेत पत्र छव्याहल गुगु पत्रानुसार विश्वनाथ दास नं १९२८ या जनवरी महिनाय् श्रीलंकाय् थ्यन। अन पूर्वपरिचित व्यक्ति दुगुया कारणय् ब्वनेगु, च्वनेगु, नयेगुया बन्दोबस्त जुइत छुं थाकु मजुल।

श्रीलंकाय् थ्यंकाः लछि लिपा हे विश्वनाथदास विद्यालंकार विश्वविद्यालयया कुलपति लुणुपोकुणे धम्मानन्द महास्थविरया ल्हाःतं प्रवृजित जुयाःलि “आनन्द कौशल्यायन” जुयाबिज्यात्।

वसपोलया योग्यता अबलय् हे थुलि बालाक जुल कि वसपोलया उपदेश, प्रवचन न्हागु थासय् नं माग

जुल । वसपोल सिंहल भाषाया नापं अंगे जिइ न उपदेश बीहु जुयाच्चन । उकि हे जुइ— महाबोधिसभां लन्दनय् धर्मप्रचार याके छव्येत वसपोलयात नियुक्त यात । ख्येत ला नियमानुसार उपसम्पदा जुयाः ५ दैं तकं गुरुनापं द्वने धुम्ह जक वने दइगु तर वसपोल योग्यहु शिष्य जूगुया कारणय् न्यादैं मदुनिगु जूसां गुरु धर्मानन्द महास्थविरं वनेगु अनुमति बिउगु जुयाच्चन ।

थुकथं गुरुं अनुमति बी धुंका: 'सर डी. बी. जयते लक' (सन् १९६८—१९४४) या माध्यमं पासपोर्ट काये धुंका: भारतया निम्ह सुयोग्य भिक्षुपि (आनन्द कौशल्यायन व राहुल सांकृत्यायन) लन्दनय् धर्मप्रचारार्थं ५ जुलाइ १९३२ स कोलम्बोया सामुद्रिक जहाजं २३ जुलाइ स क्रान्त थंकः वन अन लन्दनतक रेलं बिज्याःगु जुयाच्चन ।

महापण्डित राहुल सांकृत्यायन यूरोप्य निला—स्वला हे जक च्वनाः अनयापि विशिष्ट विद्वान्, सभा, थाय् व विश्वविद्यालय आदि स्वयाः श्रीलंकाय् तुं ल्याहांबिज्यात । श्रीलंकाय् छुं दिनजक च्वनाः वसपोल भारतय् बिज्यात ।

वसपोल भारतय् बिज्यानाः पालिसाहित्यस लानाच्चंगु बौद्धसाहित्य हिन्दीभाषाय् हयेगु वा छगु योजना दयेका: १९३३ निसे १९३७ तकया दुने व योजना पूर्ण यायेगु खैं तयाः राहुलं लद्वाखं भदन्त आनन्द कौशल्यायनयात पत्र छव्यु खः गुगु पतिइ जातक-खण्ड आनन्द कौशल्यायन भन्तेयात अनुवाद याकेगु जिम्मा थम्हं (राहुल) कथागु, अले व ज्या पूमवनि धका: बरोबर पत्र लन्दनय् छव्यातःगुया विवरण राहुलया "यात्रा के पन्ने" धाःगु स्वयंबले स्पष्ट जू ।

नापं जातक प्रथम खण्डया "बस्तुकथा" स न थव खैया उल्लेख जू, उकि हे जुइ भदन्त आनन्द कौश-

ल्यायनं थम्हं अनुवाद यानागु प्रथम खण्डया जातक् थुकथं समर्पणय् च्वयातःगु—

"प्रथम परिचय के दिन से ही मेरे परम श्रद्धा-भाजन राहुल सांकृत्यायन को"

युगु जातक प्रथम खण्ड राहुलया 'पञ्चवर्षीय योजना' या दुने अनुवाद जक जुल प्रकाशन सन् १९४९ स 'हिन्दी साहित्य सम्मेलन' प्रयागं तिनि यात ।

महापण्डित राहुल सांकृत्यायनं ला थम्हं दयेकुगु योजना अनुसार ज्या पूरा यानां हे त्वःतल । वसपोलया अनुवाद यायेगु व याकेगु योजना थुकथं खः—

- १) १९३३ स मजिक्षम निकाय ।
- २) १९३४ स प्रातिमोक्ष—महावग्ग चुल्लवग्ग (विनय-पिटक) ।

- ३) १९३५ स दीर्घ निकाय ।
- ४) १९३६ स संयुक्त निकाय व
- ५) १९३७ स उदान सुत्तनिपात मिलिन्द प्रश्न

जातक सहित युगु योजना पूर्ण यानाबिज्याःपि भिक्षुपि थुकथं खः—

- १) राहुल सांकृत्यायन (सन् १९६३—१९६६)
- २) भदन्त आनन्द कौशल्यायन (सन् १९०५—१९८८)
- ३) भिक्षु जगदीश काश्यप (सन् १९०८—१९७६)
- ४) भिक्षु धर्मरक्षित (सन् १९२३—१९७७)

विशाल जातक वाङ्मय (साहित्य) ततःफिगु सफु खुगु (६ खण्ड) या रूप्य अनुवाद याये सिध्येका आनन्द कौशल्यायन हानं सूत्रपिटक अन्तर्गतय् लाःगु अंगु-तर-निकाययागु न अनुवाद 'प्यंगू खण्ड' यानाः पूर्ण यानाबिज्यात ।

थुकिया अतिरिक्त वसपोलं मेमेगु नं गुलिखे साहित्यिक तालयागु सफूत च्वयाबिज्याःगु दु । साहित्यिक

जूसां नं वसपोलयागु च्वइगु शैली यको सरल जू, गुकियात कया: राहुल सांकृत्यायनं “जिनका मैं कृतज्ञ” धाःगुथःगु सफुतिइ वसपोलया विषययात कया: छगु अध्याय च्वयातःगु दु, गुकिइ धयातःगु दु— ‘उनकी लेखनीमे कुछ अपनी विशेषताएं हैं और लिखनेका ढंग उनका बहुत सरल होता है। किसी वाक्यको वह अपने बडापन या पाण्डित्यको प्रदर्शन करनेके लिये नहीं लिखते। वही लिखते हैं जिसको समझने मे पाठकको कोई दिक्कत न हो।’

सन् १९५६ स नेपालय् जूगु चतुर्थ विश्व बौद्ध सम्मेलनय् आनन्द कौशल्यायन नं छह्य धर्मानुशासकया रूपय् बिज्याःगु खः ।

वसपोल श्रीलंकाया विद्यालंकार विश्वविद्यालयस हिन्दी विभागाध्यक्ष जुयाः भिर्दे व्यतित यानाः सन् १९६८ स नागपुरय् बिज्यात। नागपुरया दीक्षाभूमिस १३ दे ति व्यतित यानाः अनं त्वःताः वसपोलं नागपुरया है कामठी रोडय् न्हगु विहार स्थापना यानाबिज्यात, गुकियात वसपोलं ‘बुद्धभूमि’ नामकरण यानाबिज्यात।

वसपोलं नागपुरय् ‘बुद्धभूमि’ सन् १९७७ स ‘बौद्धप्रशिक्षणकेन्द्र’ छगु नं स्थापना यानाबिज्यात। नापं सन् १९७८, १४ अप्रिल (राहुल सांकृत्यायनया १५ दे व्यंगु जयन्ती) कुन्ह न्याम्ह मचात मुकाः ‘राहुलबाल-सदन’ या स्थापना यानाबिज्यात। योंकह्य् भारतय् वसपोलया प्रेरणाय् (आध्य) च्वनाः बी. ए., एम. ए., पी. एच. डी. तकं यानाः लेखक प्रोफेसर आदि जूपि दुगु जुयाच्वन।

थुकथं बुद्धधर्म व बौद्धसाहित्यस अमूल्य देन दुहा, श्रीलंकाया विद्यालंकार विश्वविद्यालयं “डाक्टरेट” उपाधि प्राप्तह्य, हिन्दी साहित्य सम्मेलनपाँचे “विद्यावा-

चस्पति” व नवनालन्दा महाविहारं “विद्यावारिधि” पदं विभूषितह्य वसपोलं २४ जून १९८८ कुन्ह सदांया निति थःगु रूप त्वःताविज्यात।

वसपोलया सौलिक व अनूदित लकूत-

१. जातक (खुगू भागय्)
२. अंगुत्तर निकाय (थंगू भागय्)
३. महावंश
४. भगवान् बुद्ध और उनका धर्म (अम्बेडकरया अंग्रेजीग्रन्थ)
५. पालि हिन्दी शब्दकोष
६. तथागत
७. जातिभेदका उच्छेद (अम्बेडकरया ग्रन्थ)
८. सच्च संग हो
९. जो न भूल सका १०. कहाँ व्या देखा
११. जो लिखना पडा १२. बाबासाहेब १३. राहुल सांकृत्यायन १४. दश-भव-बन्धन १५. अभिधम्मत्यसङ्घहो १६. संयोजन १७. भिक्षुके पत्र १८. दर्शन (वेदनिसे मावर्षतक) १९. बुद्ध और उनके अनुचर २०. छुश्राद्धूत की माया २१. धम्मपद (पालि-हिन्दी अनुवाद) २२. स्वतन्त्र चिन्तन (कर्नल इङ्गरसोलया अंग्रेजी ग्रन्थया हिन्दी अनुवाद) २३. अशूत कौन और कैसे (अम्बेडकरया अंग्रेजी ग्रन्थ) २४. बुद्ध-शतकम् (संस्कृतं हिन्दिअनुवाद) २५. बौद्धधर्म एक बुद्धिवादी अध्ययन २६. श्रीलंका २७. मनुस्मृति जलायी गयी क्यों? २८. हिन्दूसमाज किधर? २९. अग्निपरीक्षा किसकी? ३०. रामकहानी रामकी जवानी ३१. भगवद्-गीता की बुद्धिवादी समीक्षा ३२. बहाने बाजी ३३. तुलसी के तीन पात ३४. वेशकी मिट्टी बुलाती है ३५. रामचरित मानस मे ब्राह्मणशाही तथा नारीनिन्दा ३६. यदि बाबा न होते ३७. रेलका टिकट ३८. भगवद्-गीता और धम्मपद ३९. धर्म के नाम पर ४०. क्रान्ति के अग्रदूत भगवान् बुद्ध ४१. भगवान् बुद्ध ४२. बौद्धधर्म की महान् देन अनात्मवाद ४३. रामायण ४४. बुद्धगुण-लङ्घार ४५. मोगलान व्याकरण ४६. अग्रभावक।

विपश्यनाया भिंगु प्रतिफल

□ मिड युवे

“जिमि बाज्यायात जिन्हाक्व कृतज्ञता प्रकट या:
सां पवःचाली मखु । जिमि बाज्या बर्मदेश्य थाय्
हिलाः बसोबास याःक्षाःगुर्लिं बर्माय् जिगु जन्म जुल ।
बर्माय् जन्म जूगुर्लिं हे जि विपश्यना भावना धर्म उद्योग
व अभ्यास याये खन ।” थुगु खें उल्लेख यानाः कना-
दीहृ कर्मस्थानाचार्य ऊ गोयन्का खः ।

- १) विपश्यनाया प्रतिफलं यानाः डाक्टरत्यस्तं लंके मकुगु
छ्यस्याःत्वय् लनावनाः: ....
- २) कर्मस्थानाचार्य विश्वया थी थी निगू लाखं मयाक
मनूत्यत भावना स्थनाक्षये धुंकुह्य ....
- ३) भारतयात मूल केन्द्र यानाः ६० गुर्लिं मयाक राष्ट्रय्
सचिं च मयाक सहायक कर्मस्थानाचार्यपि नियुक्त
यानाः शाखा ध्यानकेन्द्र स्थापना यानाः चाचाः
हिलाः ध्यान स्थनादियाच्चवंहु ....
- ४) विश्वविद्यालय, पुलिस ट्रेनिंग सेन्टर, जेल आदिः
समेतं ध्यान स्थनादियाच्चवंहु ....

ऊ गोयन्का छहृ भारतीय कुलपुत्र मारवाडी
जातियाहृ खः । वय्कःया पूरा नां सत्यनारायण गोयन्का
खः । बर्माय् जन्म जूह्य । मण्डलेया काय्मचा । वय्कःया
बाज्या अर्जिपि बंजाःत जुल । जुजु मिड डुन व तीव्रोया
पालनिसे भारत मण्डले शहर्य बास लहचया: स्थिर रूप्य
बसोबास यानाः च्वनादीपि खः ।

ऊ गोयन्का मण्डले शहरया डी. ए. वाई. हाइ-
स्कूलय् विद्याध्ययन यानाक्षाःहृ खः । स्कूलं पिहां वये
धुंकाः मां-बौपिनि बंजाः ज्याय् लहाः तयादिल ।
व्यापार क्षेत्रय् विशेषता दुहृ जूगुर्लिं बन्धुल रग फैक्टरी,
राइस बिल, ... फैक्टरी, प्लाष्टिक फैक्टरी आदि-
यात सफलतापूर्वक स्थापना याये फुहृ खः । (लिपा)
छहृ धनाद्यहृ व्यक्ति जुयाः पिहां वल ।* धार्मिक क्षेत्रय्
हिन्दूधर्मावलम्बीपिनि छहृ पूर्वाधार नेता जुयाः नं पिहां
वल । हिन्दीसाहित्यय् तीक्षणहृ जूगुर्लिं बर्मदेश्य दुगु
हिन्दीसाहित्य समितिया अध्यक्ष नं जुयावल । अबले
विभिन्न क्षेत्रय् सम्पन्नहृ, सफलता दुम्ह जुयाः पिहां वल ।
तर ..... तर वय्कःयाके समाधान मजूगु विषय छगू ला-
दया हे च्वन । व खः मचाबलेनिसे छ्यस्याःत्वय् प्यपुना-
वयाच्चवंगु । उगु त्वय् ज्ञिनिन्हुइ छकः अनुभव यायेमाः ।
उमेर जायावलं न मलं । बर्मदेश्य दुने च्चर्पि अनेक
डाक्टरत्यपाखे उपचार जुल । मलं । व्यापार क्षेत्रयागु
ज्याया निंति अमेरिका, इड्लैण्ड, स्वीट्जरलैण्ड, व जापान
आदि देशय् वंबले उगु उगु देशय् च्चर्पि डाक्टरत्यपाखे
उपचार यात । मलं । अन्तय् छ्यस्याःत्वय् लुयाच्च-
पतिकं मोफिया इन्जेक्सन यानाः लकेगु यानाच्चवनेमाः ।
अथे नं त्वय् लं धयागु मझु ।

थुकथं जुयाच्चवंबले छन्हु पासा छम्हसिनं झ-

* बर्मा देशय् दुर्पि मारवाडी जातिपिनि छम्ह नायः जुयाः पिहां वल ।

गोयन्कायात 'कर्मस्थानाचार्य ऊ बाखिन' याथाय् वनाः विपश्यना भावना धर्म अभ्यास याः वंसा जी, छ्यंस्याः-ल्वय् लनावने फु धकाः बिच्चाः बिल । आचार्य ऊ बाखिन भूतपूर्व इडिटर जनरल खः । अनागामि अथातेतया मूल शिष्य; महास्थिर लेडी सयादोया विपश्यना भावना बृद्धिविधि अनुसार शिष्य जुआच्चंम्ह आचार्य तितवं कर्मस्थान भावना धर्म चिन्तन मनन, आचरण व उद्योग यानाच्चंगु खः । हानं अथातेतया विधि विधान कथं ऊ बाखिन नं आचरण व अभ्यास यानाच्चंगु जुल । विशेष सफलता दुगु कारणं यानाः रंगून शहरया अँग्या भ्याइलेय् अन्तर्राष्ट्रिय विपश्यना कार्यशाला स्थापना यानाः भावनाया निर्देशन बियाः च्चंच्चन ।

उगु थासय् ऊ गोयन्का अंकः वन । आचार्य ऊ बाखिनयात थःगु छ्यंस्याःल्वय् लकेया लागी ध्यान-भावना याये मास्तिवःगु खं व्यक्त यात । अबले आचार्य ऊ बाखिन नं 'जिमिगु विपश्यनाभावना कार्यशाला विभिन्न रोग उपचार यानाबीगु अस्पताल मखु, तथागत सम्यक्सम्बुद्धयागु देशना अनुरूप आचरण पद्धतितय्त अनुसरण व अनुकरण यानाः ज्या यानावनाच्चंगु विपश्यनाभावना कार्यशालामात्र खः । ल्वय् लंके मास्तिवःगु मनोवांछा छगु मात्रं जक भावनायात धाःसा ल्वय् लने फइ मखु । बुद्धयागु मार्ग व पद्धति अनुरूप विश्वास व आस्था दुगु शद्वा चित्तं भावना धर्म उद्योग व अभ्यास यात धाःसा लोभ, द्वेष, मोह धयागु चित्तमलत पाःजुयाः तनावनाः रोग नं लनावनेफु । विशेष कार्य ला चित्त-मलतय्त यच्चुकातयेगु खः । थुपि चित्तमलत गुलि गुलि परिशुद्ध जुयावनी, उलि उलि हे रोग वेदनात नं लनाः तनावनिगु कारण दयाच्चन' धकाः स्पष्ट यानाः कन ।

हिन्दूधर्मावलम्बी ऊ गोयन्कां उद्योग व अभ्यास

यायेगु निर्णय यात । उकथं इ. सं. १६५५ दं सेप्टेम्बर १ तारिखया दिं कुन्ड ३१ दं दुबले न्हापां भावनाय् च्चनेगु शुरु यात । भावनाय् च्चनेगु शुरु यासेनिसे छ्यंस्याःल्वय् अद्भूत रूप लनावन । जिन्हुया दुने हे विशेष धर्म नं प्राप्त जुल । अनित्य, दुःख व अनात्म स्वभाव धर्मतय्त ववजीक स्पष्ट रूपं प्रत्यक्ष अनुभव यानादिल । अबलेस-निसे ऊ गोयन्कां तथागत सम्यक्सम्बुद्धयागु बुद्धोपदेशयात आस्था व विश्वास तयाः शद्वा ततं वन । त्रिशरणयात समादान यानाकाल ।

अले हानं अबलेसनिसे ऊ गोयन्का आचार्य ऊ बाखिनया छम्ह मूलम्ह शिष्य जुयाः पिहां वन । विपश्यनाभावना धर्मयात त्रिथं हे स्वाकं आचरण अभ्यास व उद्योग यानावं यंकाच्चन ।

इ. सं. १६६२ दं यूनियन सरकारं तःतःधंगु उद्योगतय्त राष्ट्रियकरण यानादिल । ऊ गोयन्काया ज्याखं नं दुथ्याः वन । ल्याःचाः कथं कूल जम्मा ग्वीगु लाख ति सम्पत्ति राष्ट्रियकरण जुइकाच्चने माल । भावना धर्मया अनुभूति दये धुंकूम्ह ऊ गोयन्कायात उकिया पाखे शोक सन्ताप मजू । यूनियन सरकारप्रति बिल्कुल खिन्नभाव मदु । अमूल्यगु विपश्यनाभावना धर्मकार्य-यात शक्ति भ्यावय् जुक ज्या यानावने फयेकेया निर्ति गथिगथि चिगु वाणिज्य संसारं थःत सालाः लिकयाः छवयादिल धकाः समेत वय्कःया मतिइ वन ।

अनं लिपा वय्कः ताहाकःगु शिविरय् दुहां झाला आचार्य ऊ बाखिनया छवचायाय् जिवैतक हिन्दीभाषा भाषी योगीतय् निर्ति दोभाषी जुयाः ज्या यानादिल । गुलि गुलि बौद्धग्रन्थत नं हिन्दीभाषाय् हिलाः सफु पिथनादिल । इ. सं. १६६७ स आचार्य ऊ बाखिन नं प्रदेश चारिका यानाः भावना धर्म निर्देशन यानादिल ।

ऊ गोयन्का नं अनुगामि जुयादिल । सहायक आचार्य 'कर्मस्थानाचार्य' या रूपय ज्या यानादिल ।

इ. सं. १६६६ स ऊ गोयन्का भारतय श्यनाच्वंम्ह मांम्ह मफुगुर्णि छुं दिव्या लागी धकाः भारतय श्यंकः ज्ञाल । उगु इलय वय्कःया श्रवुजु नं बृद्ध व जीर्ण जुयाच्वने धुंकल । ऊ गोयन्का प्रत्युपकारया दृष्टि विपश्यना भावना धर्मयात मां-बौपिसं उद्योग व ग्रन्थ्यास यायेया निर्ति प्रेरणा बियाः ध्यान याकेया लागी श्यंकः ज्ञाःगु खः । वास्तविकगु धर्मयात तुगलय प्वःचिनाः मां-बौपि निम्ह परलोकय व्यय मास्तिबःगु आकांक्षा प्रबल जुयाच्वन । उकथं वय्कलं भारतय प्रयत्न यानाः विपश्यनाभावना धर्म निर्देशन यानादीगुली थः यिति इष्टमित्रलिसेहेमखेम दुर्पि पासाभाईर्पित समेत सकलता पूर्वक भावना धर्म निर्देशित याये फत ।

वय्कःयागु भावना धर्म निर्देशन कार्यय श्राशातीत रूपं हे विशेष सफलता ददं वन । उकथं वय्कः बमदिशय लिहां वनेगु मजुल । भारतय हे जगस्वनाः बसोबास यानादिल । विपश्यना भावना धर्मकार्य स्वाकं यानायंकादिल । बर्माय दुर्पि कलाः काय म्हयाय्पि नं वय्कः च्वनादीगु भारतय हे लिनाः लिहां ज्ञाल । कायपिसं भारतय व्यापारया ज्या यानायंकल । विशेष रूपं उन्नतिप्रगति सफलता दत । धनाद्य करोडपति जुल ।

ऊ गोयन्कां धाःसा व्यापारयागु लजगाः पूर्णरूपं त्याग यात । भावना निर्देशन बीगु ज्यायात जक यानायंकादिल । मेखे पाखे नं बुद्धोपदेश सम्बन्ध ग्रापालं आपालं तीव्र गर्ति श्रद्धयन यायेगु अन्वेषण यायेगु ग्रन्थ्यास यायेगु यानायंकादिल । वय्कलं भारतय दुगु विभिन्नततःधंगु शहरय विपश्यनाध्यानशिविरत चायेकाः चाचाःहिलाः भावना धर्मया निर्देशन वियादिल । हिन्दी-

भाषं जक मखसे अंग्रेजीभाषं नं स्वच्छ स्पष्ट रूपं स्थालय दिव्यक भावना धर्मया निर्देशन बी फु । भारतीयतय्संजक मखसे विदेशीतय्संतक नं संलग्न जुयाः भावना धर्मया उद्योग व ग्रन्थ्यास यानाच्वन । विशेष सफलता दत ।

उगु इलय ऊ गोयन्कां थःगुरु जुयाच्वंम्ह आचार्य ऊ बाखिनयात आमन्वय यानाः भारतय भावना धर्म निर्देशन बीया निर्ति व्यवस्था यात तर आचार्य जूम्ह परलोक जुयावंगुर्णि उगु व्यवस्था सफल मजुल । यः याकः-चां हे स्थिर जुयाः विपश्यना अभिबृद्धि यायेगुयात यथाशक्य ज्या यानायंकल ।

थौकत्त्रय भारतय कर्मस्थानाश्रमत स्वंगु सदांया निर्ति चायेकातल, उगु खः १- बम्बह्या आसपासय इगतपुरी शहरय चायेका तःगु धम्मगिरि आश्रम (उकी अन्तर्राष्ट्रिय एकेदमी स्कूल स्थापना यानातःगु दु) २- भारतया दक्षिणी प्रान्त हैदरावाद शहरय विपश्यनाश्रम (उकी अन्तर्राष्ट्रिय कर्मस्थानक्षेत्र चायेकातःगु दु) ३- भारतया उत्तर प्रान्त जितपुरी शहरय भावनाश्रम (जितपुरी विपश्यनाक्षेत्र चायेकातःगु दु)

विशेष सफलता दुगु कारण यानाः भारतय जक मखसे इडलैण्ड, अमेरिका, फ्रान्स, जापान, बयानाडा, स्विट्जरलैण्ड, श्रीलङ्का, नेपाल, अष्ट्रेलिया, बेलजियम, पश्चिम जर्मनी, होलैण्ड, इटली, न्यूजीलैण्ड, पोर्तुगिज, नवे व स्पेन आदि खींगुर्णि मयाकगु राष्ट्रय समेत शाखा व्याख्यकेन्द्रत स्थापना यानाः चायेकातये फत । सहायक कर्मस्थानाचार्यपि सच्चिद मयाक तथाः विपश्यना धर्मया निर्देशन बीकातल । बरोबर आचार्य ऊ गोयन्कां स्वं उगु उगु देशय चाचाःहिलाः भावना धर्मया निर्देशन विव-

च्वंच्वन । आचार्य ऊ गोयन्कां जिन्ह्यादं मयाकथा दुने दुलंदृः योगीपित्त सफलतापूर्वक भावना धर्मया निर्देशब बी धुंकल । इ. स. १६८१- देयागु तथ्यांक कथं विभिन्न जातिया योगीपि १६,५६१ महिन्त सफलता पूर्वक भावना धर्म निर्देशन याये धुंकूगु सीके दु । थोया अद्यापि ऊ गोयन्कां भावना धर्म निर्देशन बी धुंकूपि योगीपि कूल संख्या निगू लाखं मयाये धुंकल ।

आचार्य ऊ गोयन्कायागु कार्यत अतिकं दुर्घं । उकिं इ. स. १६७२ स बुद्धगयाय् दुम्ह संघराज (?) महास्थविरं ऊ गोयन्कायात भारतय् बुद्धयागु विषयना धर्म हाकनं विकास जुइ कथं ज्याखं यानावये फुगु जूया निति “धर्ममूति” पद प्रदान याःगु जुयाच्वन ।

अनं हानं इ. स. १६७७ स भारतया नांदंगु नालन्दा विश्वविद्यालयं नं ऊ गोयन्कायात विशेष सम्मानित (विद्यावारिधि) डाक्टर पद प्रदान याःगु जुल । थुकथं प्रदान याःगुली विश्वविद्यालयया अधिकारीपिसं गुरुजु ऊ गोयन्कां बुद्धयागु पवित्र धर्मयात बर्मदिशं भारतय् हानं लित हयादीफुगु, भारतय् विभिन्न शहर विभिन्न प्रान्तय् चाचाःहिलाः जिन्ह्या भावनाशिविरत चायेकाः निर्देशन विद्यादीगु, भारतवासीपित्तजक मखसे विश्वया कुंकुलामं वःपित समेतं बुद्धया पवित्र धर्मयागु रस प्रत्यक्ष अनुभव याके बिइगु खं व नालन्दा विश्वविद्या लयार्पि प्राध्यापकपित्त व एम. ए. या शिक्षार्थीपित्त अलग्ग भावना शिविरत व्यवस्था यानाविइगु जुया: बुद्धेपदेशनुसार विषयनाधर्मयात आचरण, उद्योग व अभ्यास याये दुगु व फुगुलि साक्षात् रूपय् विशिष्ट परिणामत व्यक्त यासे उकिं हे थुकथं सम्मानित विद्यावारिधि पदयात थुगु विश्वविद्यालयं प्रदान यानाः वय्कःयात अभिनन्दन याये माःगु खं स्पष्ट रूपं प्रकट यानातःगु

जुल ।

भाग्यवश जि (थुम्ह लेखक) धर्मक्षेत्रया लेखक पासापि प्यम्हलिसे धम्मगिरिइ थंकः बने दत । आचार्य ऊ गोयन्कायायाय् जिन्ह्या भावनाशिविरय् प्रवेश जुयाः यक्व सफलता दत । अनं लिपा आचार्यलिसे नापलानाः लुंदं फुदं जुइक खं लहानावया । आचार्य ऊ गोयन्का अंग्रेजीभाय् अतिकं लहाये सःम्ह जुयाच्वन । जिंपि लिसे अंग्रेजि हे खं लहानादिल ।

ऊ गोयन्कां आः छिकपि ज्ञायाच्वंगु धम्मगिरि आश्रमय् चायेकातयागु विषयना प्रशिक्षणय् भाग कायेत नां इर्ता यानाः निवेदन बीपि मनूत न्ट्याबले निद्वलं मयाक दु । उकी मध्यय् २५० म्ह २५० म्ह यानाः पालंपाः लययाः स्वीकार यानावनेगु खः । जि स्वये नं सहायक कर्मस्थानाचार्यपिनिगु ग्वाहालि कयाः भावना धर्मया निर्देशन बीगु खः । भावनाधर्म निर्देशन बीबले अंग्रेजी व हिन्दी निगू भाषां वियाच्वना । फुक योगीपिसं भावनाशिविरय् दुहाँ बनेत बिल्कुल दां पुले म्वा । समिति हे नये त्वनेगु खर्च जुइ, च्वनेगु खर्च सम्पूर्णया अभिभारा कयाः खर्च व्यहो-रय् यानाः दान यानाच्वंगु दु धकाः धम्मगिरि आश्रमया विषयय खं कनादिल । ऊ गोयन्काया भावनाधर्म कार्ययात थः थिति इष्टमित्रपिसं विशेष अनुबल वियाच्वन । भारतय् वय्कःया थःथितिपि इष्टमित्रपि सकसिनं धयार्थे जिन्ह्या भावनाशिविरय् भाग काइगु जुयाच्वन । भावना याइगु जुयाच्वन । वय्कःया काय्पिसं ला इमि अधिनस्थ पयाक्टरी, ज्यासः व कार्यशालाय् दुपि कर्मचारीतय्त जिन्ह्या भावनाशिविरय् च्वने मास्ति वयेकल धाःसा पूर्वक ज्याला समेत वियाः अनुमति बीगु, विशेष सहयोग बीगु जुयाच्वन ।

आचार्य ऊ गोयन्कां भावनाय् च्वनेबले बुद्धधर्मय्

परिवर्तन जुइ माःगु मजुसे धर्म, जाति, धनी, गरीब
मल्यसे भावनाय् च्वने जीक अवसर दइ कथं जि व्यवस्था
यानातयागु दु, अथेसां भावना च्वनेगु अवस्थाय् सकले
धर्मावलम्बिपिसं पञ्चशील धारण पालन यायेमाः। शाका-
हारी नसा त्वेसा सेवन यायेमाः। ब्रह्मचर्य आरक्षा
यायेमाः, बुद्धधर्मालम्बिपिसं जक मखु हिंदू, क्रिश्चयन,
जैन व मुरिलम आदि धर्मावलम्बीपिं न दिलचस्पी कथाः
(अन) वयाः भावनाय् च्वनीगु जुयाच्वन। जिमिसं चायेक-
कातयागु भावनाशिविरया जक मखु इमिगु आमन्त्रण कथं
इमि धर्मसम्बन्धि धर्मस्थानय् न वनाः भावनाशिविरत नं
चायेकाबी माः। मेमेपि धर्मावलम्बीपि मध्ये भावना
प्रशिक्षण काइपि व्यक्तिपिनि पुचलय् सन्यासीपि साधुनीपि
शीलवतीपि नं दुथ्याः। विषयना उद्योग व अभ्यास याये
धुंपूर्णि क्रिश्चयन साधुर्णि व शीलवतीपि जम्मा ६०० म्हं
मयाक दये धुंकल। जैन साधुर्णि जैन शीलवतीपि नं
आपालं आपाः दुथ्यानाच्वंगु दु। इपि सकसितं धयार्थे
विषयना भावना धर्मरसयात अनुभव यानाः यः तायेका-
च्वंगु दु। गुलि गुलि रोग जुइकाच्वंपिनिगु अवस्थां अनु-
भव यानाच्वने माःगु वेदनात लनाः तनावनाच्वंगु अद्भूत
रूपं स्वये खने दयाच्वंगु दु धकाः कनादिल।

आचार्य ऊ गोयन्कां कनादीपि जैन धर्मावलम्बी-
पि बुद्धकालीन अवस्थाया महाबीर धयाम्ह गणाचार्य
निग्रन्थनाटपुत्रं स्थापना यानावंगु गणयापि खः।

इपि व्यक्तिपि अतिरिक्त ऊ गोयन्कां भारतया
राजस्थान प्रान्त व विहारप्रान्तय् सरकारयागु अनुरोध
कथं सम्बन्धित सरकारीक्षेत्रय् नं भावना धर्म निर्देशन
बीमाः। न्हापांगु कथं जीतपुर शहरया जेलय् अपराधीत
११० महसित भावना निर्देशन बी माःगु जुयाच्वन।
अपराधीत ध्यानशिविरय् दुहां बने धुंकाः (इमिगु)

चरित्रय् व व्यवहारय् सी दयेक उन्नति व प्रगति जुया-
वःगु खौ रिक्डय् उल्लेख यानातःगु दु।

अनं लिपा राजस्थान सरकारया गृहमन्त्रालयं व
पुलिस एकेदमिपाखें सचिं धयाक पुलिसत्यत ऊ गोयन्कां
हानं ध्यान निर्देशन बी माल। इमिसं ध्यान भावना
उद्योग व अभ्यास याये धुंकाः जीतपुर शहरया राजस्थान
विश्वविद्यालयया अनुसन्धान मण्डलं सुपरिणाम पिज्वल
धकाः अनुसन्धान यात। आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणत
ठचलाः रिक्ड तयेजीक निरीक्षण यात। अबले पुलिसत
ध्यानभावनाय् च्वने धुंकाः यक्वं यक्व स्मृति बःलाना
वःगु खौ, अप्वः क्रियाशील जुयावःगु खौ, अप्वः मन
स्थिर व शान्त जुयावःगु खौ लुइकाकाल। अनं हानं
पुलिसत जनतात लिसे व अधीनस्थ कर्मचारीतलिसे
व्यवहार याइगुली अप्व. कोमल, शान्त व स्थिर जुया-
वःगु खौ नं खने दयावल। ऊकिं सम्बन्धित व्यक्तिपिनिगु
निवेदन अनुसार ऊ गोयन्कां दैंय छकः, दैयदैसं जीतपुर
शहरय् दुपि अपराधीत व पुलिस एकेदमी स्कूल (पुलिस
मानवीकी स्कूल) यापि पुलिस कर्मचारीतयत ध्यान
भावना स्थनाबी माल।

ध्यानभावना स्थनाबीगुली आचार्य (ऊ गोयन्कां
बुद्धविधि कथं बम्दिशया महास्थविर लेडी सयादो न
विषयनाभावना भाविता व अभिवृद्धि यानाबिज्याःगु
खौ, वस्तोल महास्थविर सयादोनं निर्देशन वियाबिज्याःगु
पद्धति अनुरूप शिष्य जुयाच्वम्ह अनागामि सुयात्व
विषयनाभावना भावित व अभिवृद्धि याःगु खौ, अबे
हानं आचार्य ऊ बाखिन नं निर्देशन बीगु पद्धति अनुरूप
शिष्य ऊ गोयन्कां विषयना भाविता व अभिवृद्धि याःगु
खौ, उगु भाविता पद्धति अनुरूप हे वय्कः ऊ गोयन्का-

(ल्यं २५ पेज्य्)

स्व० महाप्रज्ञाया आत्मकथा निगूगु ब्वय् (तृतीय भागय्)

मिखा ब्वया:

□ 'ज्योति' शाक्य का० बु०

नेवा॒: बौद्धजगत्य् ज्वःमदुगु विशिष्ट व्यक्तित्व व
चरित्र सहित धार्मिक एवं मां-भाय्या क्षेत्रय् महत्वपूर्ण-
कथं थःगु हे पहःया लोकहितकारी गतिविधिद्वारा गुबले
नहना वनिमखुगु कथं थःगु नां कियावंह्य स्व० महाप्रज्ञाया
आत्मकथा (निगूगु पै) तृतीय भाग पिदगु लय्ताय् बहःगु
खै अवश्य खः। छह्य बौद्धसाधकया रूपय् वसपोलं जीवन-
चक्रया पलाःपलाखये स्वयं अनुभव या॒गु खै न्हाव्यया॒
च्यात्याविज्या॒गु वसपोलया आत्मकथाया न्हापांगु पै
व्वनाः लयंगु अंश नं क्वचायेक व्वनेगु उत्सुकता धानाः
आयबुयाच्चविधिनि निति न्यादै लिपा जूसां हाकनं छु अंश
व्वने-थुइके दुगुर्लि सन्तोषजनक हे धायेमाल ।

आत्मकथाया थ्व निगूगु ब्वय् महाप्रज्ञां विशेष
भारतया॒ कालिम्पोंग व नेपा॑या॒ भोजपुरय् व्यतित याना-
विज्या॒गु जीवनावधिया अप्वः॒ चर्चा खने दु॑। वसपोल
छह्य प्रतिभाशाली॒, वाक्सिद्धि॒ नापं विविध ज्ञान-गुण-
शिल्प दुह्य खः॒ धाइगुला झीसं न्हापांगु ब्व व्वनाः॒ हे सीके-
धुंगु दु॑। यज्याःगु हे गुन युक्तगु वसपोलया विभिन्न श्रव-
स्थाय् थःगु हे अनुभूतिया स्तरय् घटित मार्मिक व प्रेर-
णादायक खै दुश्याःगु थ्व निगूगु ब्व नं उलि हे व्वने
न्हाइपुसे च्वं ।

स्व० महाप्रज्ञा ग्रन्थधुर मखसे विष्वसनाधुर साधक
जुयाः॒ कर्मस्थानाचार्य नापं धायेकूम्ह जूगुर्लि वसपोलया॒
थ्व आत्मकथा नं विशेषकथं अज्याःपि हे चर्याचारी बौद्ध-

साधकत्यैत उपयोगी व शिक्षाप्रद जू॑। अनेतने प्रकारया॒
थी थी रीति-रिवाज, दस्तुर मानय् यानाच्चविधिनि पुच-
लय् छह्य साधकं नज्याःगज्याःगु समस्या समाधान यानाः॒,
राजनैतिक, सामाजिक, जातिवाद नापं आर्थिक व प्राकृ-
तिक दृष्टिं नं थःत मर्छिगु पंगलः॒ थने हइगु चीकाः॒,
फक्वनं मेपिन्त गुगुं प्रकारया हानि मयासे थःगु साधनाया॒
लेय् पलाः॒ छिनाः॒ जुइमा॒ धइगु फुक खै कपोल-कल्पित
मखु तर यथार्थतः॒ जूगु घटनात व्वने ब्वले आपालं विवे-
कशील व्वमिधिनि नुगलय् दुने थंक थिउगु अनुभव
याकाबीगु गुणं युक्त जू॑ सधायै फइमखु॒। जीवनया॒ थी थी॒
कर्मक्षेत्रय् थै धार्मिक-साधनाया॒ क्षेत्रय् नं छह्य साधकं॒
मेपिसं स्वये मफया॒: सहयाये मफया॒: ईर्ष्यामिय जाल ग्रहिगु॒;
गुलि ग्यंह्य-॒ छु छु यायेफुह्य धइथै परीक्षा कायेत स्वइगु॒;
हानं गुबले॒ धा॑सा ज्वने नं मर्छि, त्वते नं मर्छिक धर्म-
संकटय् लाकाबीगु॒ परिस्थितिलिसे संघर्ष यानावनेमाःगु॒
दसु॒ थ्व जीवनिइ उलिलित जुयाज्वांगु खै त न्यनेकने॒
यानाः॒ थुइकात्य॒ बहःगु हे खः॒ धायेमाः॒।

बुद्धधर्मया॒ मार्गय॒ जुइधिनिलामी॒ मेगु॒ न्हाथने-
बहःगु खै छु॒ धा॑सा थःपिके दुगु अत्प-ज्ञानया॒ आधारय्
गुलिगुलिसिनं गुकथं धर्मया॒ ढोंगी॒ जुयाः॒ सोक्षापि॒ थः॒
भक्त व शिष्यपिन्त शोषण यानाच्चवन तथा॒ थःपिसं॒ याना-
वयाच्चवनागु॒ साधना-अनुष्ठानादिया॒ वास्तविक रहस्य व

गूढार्थ यथार्थ मयुराः गुकथं ध्रम-ध्रान्तिइ लानाच्चनेयः
धइगु विवरणं न आपसया जां-मिखा चायेकाबीगुलिइ
ग्राहालि जुइगु खेडु थुगु सफूया थायथाय्या प्रसङ्गः ।

थ आत्मकथाया लिधंसाय् झीसं थ न धायेकु
कि स्व० महाप्रज्ञायाके न्हागं परिस्थिति व परिवेश्य नं
न्हायिज्ञाःत्यलिसे गनतक धर्मं व अध्यात्मया खं वइ,
माःगु माःकथं न्हचिलेगु क्षमता दु । वसपोलया थव
विशेषतां जाःगु धटनात हे न्हन्हूपि साधकतयं निति नं
उत्साहवर्द्धक, उद्बोधक एवं आदर्शपूर्ण जू धाय्बलय्
अप्वः खं जुइ थे मच्चं । थःलिसे सम्पर्कयं वःपि विभिन्न
वर्गया मनूतय् थःगु ज्ञान सहितगु बुद्धि व युक्ति मार्मिक
धांचां बीकुगु खे कमगु मखु । साह-महाजन, व्यापारी,
साधारण गृहस्थ, सरकारी कर्मचारीत, लामा-गुभाःजु,
साधु-संन्यासी-पादरीजक मखु मुल्याहात व अपराधी
जुयाः कंदी जुयाच्चंपि नापं वसपोलया संगतं परिवर्तनं
जुयाबंगु थुकी ख्वने दु । थन प्रभावित याये फु धइगु माने
सकसितं बौद्ध याइगु धइगु मखु तर दुराचार व दुश्शीलं
जुइगु अप्रिय परिणामं सचेत यानाः मनूया जीवनय्
चारित्रिक सुधार हयाबीगु हे वसपोलया लक्ष्य वा ध्येय
ख्वनेदु । थुकथं वसपोलया संगतं व प्रेरणां थःपिनि आचरण
व जीवन पद्धतिइ व्यावहारिक रूपं परिवर्तन हयाः आन्त-
रिक साधनाय नं न्हचिलाच्चंपि अक्ष नं दइतिनि धकाः
याउंक हे धाये फु । सरल मुबोध भाषं थः जःखःयागु
देनिक जीवनया स्थिति व वातावरणलिसे सम्बन्धित
बस्तु व खेया उपमा तयाः न्हाइपुगु खेल्हाबलहाया
भाधयमं थुइकाबीकुगु जक मखु, गम्भीर तत्वज्ञानया
प्रतिकात्मक चिद्रादि (ज्ञानमूर्ति) च्वयाः सकसितं आक-
षित व जिज्ञासामय उत्सुकता मनय उत्पन्न यानाः आध्या-
त्मिक रहस्य थुइकाबीगु योग्यता नं वसपोलयाके यथेष्ट

दु धइगु सी दु ।

नेपाःया बौद्ध गतिविधिया ऐतिहासिक दृष्टि
रूचि दुपितिलागि नं थ आत्मकथाया महत्व दु छाय
धाःसा नेपालभायाय् थेरवाद कथंया बुद्धजीवनी व बौद्ध-
साहित्य गुकथं वसपोलं प्रकाशय् हयाबिज्ञात, नेपाः दुने
(भोजपुरय्) थेरवादया न्हापांगु बौद्धविहार गुकथं गुगु
परिवेश्य स्थापना जुल, चीवरधारी भिक्षुजीवनप्रति
न्हापान्हापां नेपाःमितय् दृष्टि गज्याःगु, महायानीया नाम
नेपालय् गुगु किसिमं बौद्धधर्मं सीमित रूपय् प्रचलित जुया-
च्वन-थज्याःगुबारय् अप्रत्यक्ष धंगं जूसां थ आत्मकथाया
माधयमं छु भति थुइके फु ।

महाप्रज्ञाया थ आत्मकथा (निगूगु पै) धालसां
संस्मरणादिया संग्रह थे जक खने दु । झोलकं जीवनया
समयावधिया घटनाक्रमत दं मिति नापं स्पष्ट उल्लेख
जुगु सा अप्वः हे महत्वपूर्ण व अनेक दृष्टि तात्कालिक
खेया तुलनात्मक विचारं स्वइयिन्त सूचनावर्द्धक जुइगु ला
धइथे चंगु खः ।

स्व० महाप्रज्ञा छम्ह मां-भाय्हमि व थुकिया
सम्बर्द्धन व प्रसारया पक्षपाती धइगु थ व सफुतिइ चंगु
ठगु निगू प्रसङ्गः हे स्पष्ट जू । अथेनं वसपोलया सफूया
भाय्या पहः उलि च्वमन्हाः धइथे भाषाविदपिसं
महसूस याये फु । थाय्यासय् थुकिया भाय् स्वनिगःया
नेवाःतसे ल्हाइगु धंगगु मखसे नेपाःया अन्यान्य इलाकाया
पिसं ल्हाइगु भाय्या पहः वः गथे कि काटमार
यायेगु, झुण्डय् जुयाच्चवन, रगडय् जुइ, उठय्यात, पल्टय्
जुल, खुसीया बगर इत्यादि खेवः छ्यलातःगु दु ।

आत्मकथास न्हापां बियातःगु 'महाप्रज्ञा व नेपाः
या बौद्धजगत्' शीर्षक अन्तर्गत नेपालभाषाया छह्य च्वनि
तथा 'न्हसला' या सम्पादक लाभरत्नं महाप्रज्ञाया

चित्रण सहित थोक्न्यया नेपालय् बौद्ध सक्रियता नामं
जुयाच्चवंगु छु विकृत पहःपाखे पति धस्वाकादीगु बिचाः
याये बहःजू । वय्कलं उक्त थःगु स्याचुगु च्चसुइ महान्
ध्यक्षिपिसं यानावंगु वास्तविकतायात ल्वाकःबुकः यानाः
सत्ययात असत्य यायेगु कुत्सित नियत दुष्पिनिगु दुष्प्रवृत्ति-
प्रति सतर्क जुइमाःगु खनेदु । धात्यें थुज्याःगु थःपिनि
धर्म, भाषा व जातिया अवनति नापं विपरीत परिणाम
हइगु गतिविधि जुयाच्चवंगु खःसा थुज्याःगु प्रवृत्तियात

अप्रभावित जक मखु निर्मूल यायेगुलिइ तिबः बीगु प्रत्येक
सदाशय दुर्पि स्वाभिमानी नेपालिमि कर्तव्य जूबनी ।

केशरलालजुया अंग्रेजीभाय्या च्चसु सफूया
सारांश थे दुर्ध्याका तःगु नं आधुनिक शिक्षित वर्गयात
उपयोगी जूबःगु हे जुल । थुकथं विश्वय् दकलय् अप्वः
प्रचलितगु भाषं नं छु अंश समावेश यायेगु चलन व प्रयास
सराहनीय मधासे च्चने फइमखु ।

(२२ पेजया ल्यं)

विपश्यनाभावना धर्मयात निर्देशन बियादीगु खं स्पष्ट ल्यगु रत्न जुयाच्चवंगु धर्मरत्नयात धारण यानावया-
रूपं उल्लेख थानाः घोषणा यानातःगु जुयाच्चवन । अनं च्चनाम्ह” धकाः नं व्यक्त यानादीगु जुल ।
हानं आचार्य ऊ गोयन्कां “जि बमदिशया दकलय् अमू-

—अनु. भिक्षु ज्ञानपूर्णिक

न्याताख्यं शिक्षा

-भिक्षु सम्यक्ज्योति

धर्म धंगु न्यनेबले, न्यागु गुण दयाच्चवन ।
न्यने मनंगु न्यनेदै, न्यनागु थ्वी बालाक ॥
शंका दुगु तनावनी, न्यलिसे थ्वी बुलुं बुलुं ।
धर्मय् दृष्टि तनाच्चवासां, दृष्टि नं तप्यनावनी ॥

देसं देसय् सकभनं, द्वलंद्वः धर्म धंगु दु ।
उर्पि मधयय् प्यंगु धर्म, लोकय् प्रचार जूगु दु ॥

न्हापांगु खः हिन्दूधर्म, वर्यालि बुद्धधर्म ।
इसाईधर्म खः स्वंगूगु, इस्लामधर्म व्यंगू खः ॥

मन्दिरय् बंह मनुखं नानातरहं फोनी ।
परिवारय् सुख ज्वीमा, दुःख मज्जीमा धकाः ॥
बुद्धधर्मय् फोनां दैमखु, पीमाः भिगु पुसा ।
थोया युगयात लोगु, शुद्धधर्म बुद्धधर्म खः ॥

कसिभारद्वाज सूत्रया अर्थ

□ धर्मरत्न शाक्य

छगू समय् भगवान् मगधया दक्षिणागिरी एक-
नाला नां जुयाच्चवंगु ब्राम्हणगामय् विहार यानाविज्यात ।
उगु समय् कसिभारद्वाजब्राम्हण न्यासःगू हलैँ जोतय्-
याकाच्चवन । छन्हु भगवान् बालि इलंन्हाः चीवरं पुनाः-
पान्नज्वनाः कसिभारद्वाजया ज्या यानाच्चवथाय् ध्येयकः
विज्यात । उगुसमय् ब्राम्हणया भोजन तानाच्चवंगु
जुयाच्चवन । भगवान् श्वन विज्यानाः छेषपाखे दनाविज्यात ।
कसिभारद्वाज ब्राम्हणं भिक्षाया निर्मित दनाविज्याःस्तु
भगवान्यात खनाः भगवान्यात थये धाल—“श्रमण !
जि ज्वतय्यानाः पिनाः; ज्या याना ! छं नं जोतय्या,
यु, जोतय्यानाः पिनाः न ।”

बुद्धं धै विज्यातः—

“ब्राम्हण, जिनं जोतय्यानाःपिनाः, जोतय् यायेगु
यीगु यानाः हे नया ।”

“जि जा छःपिनि युग (जुआ) नङ्गल (हलो)
फाली व हल नं मखं, अयनं छःपिसं थये धैविज्यात—
“ब्राम्हण जिनं जोतय्यानाः पिनागु जोतय् यायेगु पीगु
यानाः नया ।”

अले हानं कसिभारद्वाज ब्राम्हणं भावान्यात युगु
गाथा धाल—

छःपिसं थःत कृषक धैविज्यात तर जिमिसं छःपिगु
खेति (बुंजया) मखं । जिमिसं न्यनाच्चवना (कृपया)
कनाविज्याहूँ गुकियानाः जिमिसं छःपिगु बुंजयायात
सीकेके ॥१॥

बुद्ध—जिगु पुसा श्रद्धा खः तप बृहिं खः प्रज्ञा जिगु

युग व नङ्गल खः, लज्या नङ्गलया दण्ड खः, मन जोतय्
यायेगु खः, स्मृति जिगु हल व फाली खः ॥२॥

काययाके संयत जुयाः, वचनयके संयत जुयाः,
नयेत्वनेगुली संयत जुयाः, सत्यद्वारा घाँयपुयाः, निर्वाण
रति जिगु प्रमोचन (ज्यासिधःगु) खः ॥३॥

निर्वाणपाखे यंकीगु वीर्यं जि जोतय्याकेस्तु दोहै
खः । उर्पि निरन्तर उखेपाखे वनाच्चवन गनवनकि सुनानं
शोक याइमखु ॥४॥

थव जिगु बुंजया थुकथं यानाच्चवना । थव अमृत-
फल बीगु ख, थुजोगु बुंजया यानाः मनुष्यर्पि सम्पूर्ण
दुःखं भुक्तजुयावनी ॥५॥

अले कसिभारद्वाज ब्राम्हणं लुँयागु देमा छपातय
क्षीर तानाः भगवान्या न्हाःने तयाः धालः—

भो गौतम ! क्षीर भपाविज्याहूँ, अमृतफल बीगु
बुंजया यानाविज्याःगुलि छःपि गौतम कृषक खः ।

बुद्ध—धर्मोपदेश याये धुंकाः प्राप्त जूगु भोजन
जिगुनिर्मित योग्यमजू । ब्राम्हण ! सम्प्रक दर्शकपिनि अ-
कर्तव्य मखु (धर्ममखु) । धर्मोपदेशयाके प्राप्तजूगु भोजन
यात बुद्धं स्वीकार यानाविज्याइ मखु । ब्राम्हण ! धर्म
विद्या मान दयाच्चवैतले अहे चलन चलयज्ज्वी ॥६॥

केवली क्षीणाश्रव चञ्चलता रहित महर्षीपिगु सेवा
मेगु अप्यपानद्वारा याः थव पुण्य चाहना याइपिनिल
क्षेत्र खः ॥७॥

ब्राम्हण—“भो गौतम ! थव क्षीर जिस्वीत दी ?”

बुद्ध—“ब्राम्हण ! देव, ब्रह्मा, अमण तथा

ब्राम्हण अन्तर्गत उगु सम्पूर्ण लोकय् तथागत तथा तथा-
गतया आवकसंघर्षिं तोतः मेरि सुं प्राणी जि मखं गुम्ह-
सित कि इद्ध भोजनं कल्याण याइ उकीयानिर्मित ब्राम्हण !
कित थुकियात वाउंगु थाय् मदुगु थासय् तोताव्यु कि
प्राणीमदुगु लखय् तोताव्यु ।”

अले कसिभारद्वाज ब्राम्हणं उगु क्षीर प्राणीमदुगु
लखय् पौंकाबिल, लखय् लाय् साथ है उगु क्षीर चिटचिट
चिटचिट शब्द वया: हादनावल । गथे हिँछि ववाकात-
यागु नत्या: लखय् लाय् साथ चिटचिट चिटचिट शब्द वया:
हादनावेगु ख: अथे है उगु क्षीर लखय् लाय् साथ है चिट-
चिट चिटचिट शब्द वया: हादनावल ।

अले कसिभारद्वाज ब्राम्हणं संविग्न व रोमाञ्च-
ज्जुया: गन भगवान् बिड्यानाच्चवंगु ख: अन वन । अन भग-
वान्या पालिइ भोमुनाः धाल—‘आश्चर्य ख: । गौतम !
आश्चर्य ख: गौतम ! गथे सुनानं भोपूगुयात थप्वीका:

तोपुयातःगुयात उला: लेंदनाचोंमहसित लै वयना: अथवा
लयुसेचोंथाय् मत धारणयाइ, गुकियाना: मिखादुपिसं रूप
खनी, अथे है छःपि गौतमं अनेक प्रकारं धर्मया उपदेश
बियाबिच्यात । उकीया निर्मित जि छःपिंगु शरणय् वया ।
धर्म व संघया नं शरणय् वया । जितः छःपिन्याय् प्रब्रज्या
तथा उपसम्पदा फोने ।

कसिभारद्वाज ब्राम्हणयात भगवान् याथाय् प्रब्रज्या
प्राप्त जुल, उपसम्पदा प्राप्त जुल । छुं दिनलिपा है आयु-
ष्मान् भारद्वाज एकान्तय् अप्रमादी, उद्योगी तथा तत्पर
जुयाः गुकियानिर्मित कुलपुत्रिपि सम्यक् रूप छेतोताः
विचरण याइगु ख: उगु अनुत्तरगु ब्रम्हचर्यविसानयात
शुगुजीवनय् थःधर्महंसीका: साक्षात् यानाः प्राप्तयानाच्चवनेगु-
यात । वं सीकल—‘जन्मक्षीण जुल, ब्रम्हचर्य पूर्ण जुल,
यायेमाको यायेधुन हानं जन्मज्ज्वीगु रोकय् जुल ।’
ग्रायुष्मान् भारद्वाज अरहन्तपिनि मध्ये छम्ह जुल ।

(छगू जानकारी)

आधारभूत सिद्धान्त

सिर्गमिंगं सुइपीयाके न्यन, बुद्धधर्मया आधारभूत सिद्धान्त छु ?

सुइपीं लिसः बिल, आसे । थन सुं मदइबले छ याकःचा जुइबले धाये ।

पलख लिपा सिर्गमिंगं हानं धाल, भन्ते, आः सुं थन मंत ।

सुइपीं धाल, थन मनू खने मदुसां सुं मनू दयाच्चने यः ।

अले ?

सुइपीं धाल, वा जंगलय् वने वा ।

सिर्गमिंग व सुइपी जंगलय् थ्यन । जंगलय् थ्वनेवं सिर्गमिंगं हानं न्यन, थन ला सुं मनू
दयाच्चनी मखु ।

सुइपीं धाल, स्व थुपि पं स्व । गुलि पं तहाकः गुलि चीहाकः । थुल ला दुद-धर्मया
आधारभूत सिद्धान्त ?

२. भगवान् बुद्ध्या शिक्षा

विश्वशान्तिया जः फैलय् यायेगु, अशान्ति जूथाय् शान्ति यायेगु ।
 दुष्ट्या तनय् मैत्री पिज्वइगु, मानवमात्रया भि जुइगु ।
 भगवान् बुद्ध्या शिक्षा ॥

मारयात शान्तिबलं त्याकेगु, दोषीयात निर्दोषं त्याकेगु ।
 लोभीयात दानं त्याकेगु, क्रोधयात मैत्रीं त्याकेगु ।
 भगवान् बुद्ध्या शिक्षा ॥

राग द्वेष मोह त्वःतेगु, पंचकाम गृह त्याग यायेगु ।
 दुःखं मुक्त जुयेगु, शान्ति निर्वाण प्राप्त यायेगु ।
 भगवान् बुद्ध्या शिक्षा ॥

—ज्ञानकुमारी शाक्य
 प्रवेश द्वितीय वर्ष, य. बौ. वि.

३. जि यःपि पासांपि

जि यःपि पासांपि छगू खँ जि धाये,
 बुद्ध्यागु ज्ञानं कीर्पि ज्ञानो जुइ सइ,
 बुद्ध्यागु ज्ञान कायेत बौद्ध परियत्ति ब्बने वा ।

जि यःपि पासांपि छगू खँ जि धाये,
 शनिवार छकः क्षी परियत्ति ब्बने वा,
 व्यर्थय् फुके मजिउ क्षीगु समय ।

जि यःपि पासांपि छगू खँ जि धाये,
 परियत्ति शिक्षा अनमोल शिक्षा खः,
 थ्व शिक्षा क्याः क्षी धन्य जुइ वा ।

—अनीता शाक्य
 प्रवेश द्वितीय वर्ष, य. बौ. वि.

(चिनाखँ)

हे मन ! छ गुलि मर्भिम्ह

-अनगारिका माधवी

न्हावव न्यंकाच्वंसां ल्वःजकमंका:

ताःसां मताःछु पहः याइम्ह

हे मन ! छ गुलि मर्भिम्ह ।

उत्तमगु ज्याखँय् फुर्सत मदुम्ह

भिगु ज्याखँय् द्वेकि तइम्ह

हे मन ! छ गुलि मर्भिम्ह ।

थः भिकतः मर्भि याइम्ह

अहंभावं भय्भय् विउम्ह

हे मन ! छ गुलिमर्भिम्ह ।

न्हावव शिक्षा विउसां धवःचा थें

सार ज्ञान उखे थुखे वंम्ह

हे मन ! छ गुलि मर्भिम्ह ।

विष कतःयात प्वंकाः थःम्ह

अमृत भोपीगु ध्यान याइम्ह

हे मन ! छ गुलि मर्भिम्ह ।

न्हावव म्बःल्हसां यचुके थाकुम्ह

पुखुलिइ स्यातना: थें ल्यहेंपूम्ह

हे मन ! छ गुलि मर्भिम्ह ।

माःगु ज्याखँय् छ लिचिलोम्ह

स्वाःगु ज्याखँय् जक न्हाववाइम्ह

हे मन ! छ गुलि मर्भिम्ह ।

अतिकं दमन याये थाकुम्ह

थः यःथाय् खुरखुरु ब्वाइम्ह

हे मन ! छ गुलि मर्भिम्ह ।

विभिन्न खिर्ति सातुमतु सायेका:

निर्वाणमार्गं तापाकाच्वंम्ह

हे मन ! छ गुलि मर्भिम्ह ।

क्षी पाष्ठे ग्राहकालिका

[नेपालीभाषा]

धर्मदेशना

२०४७ कार्तिक १६, काठमाडौं-

यहाँको आनन्दकुटी विहारमा नियमित पूर्णिमाको कार्यक्रम अनुसार शीलप्रार्थना, बुद्धपूजा र धर्मदेशना सम्पन्न भयो । आनन्दकुटी दायकसभाको आयोजनामा संचालन हुँदै आएको त्यस नियमित कार्यक्रममा भिक्षुवर्गमा भोजन गराउने व्यवस्था श्रद्धावान् दाताहरूबाट हुने र कुनै दाता नभएको बेलामा विहारगुठीकै उपासक उपासिका तथा दायकसभा स्वयंले गर्ने गर्दै आएको छ ।

यस पटकको कार्तिकपूर्णिमा (सकिमिलापुर्णि) का दिन भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर समक्ष शीलप्रार्थना र बुद्धपूजा भयो । सो बेला लुती, ढल्कोमा संचालित संघाराममा शुल्को छात्रको रूपमा रहेर तदुपरान्त ध्यानकुटी बनेपाबाट श्रीलंकामा गई त्यहाँ ७ वर्ष अध्ययन गरेर परिवेणशिक्षा पूरा गरी विनयाचार्यमा सफलता प्राप्त गरेर हाल राजकीय पण्डित परीक्षाका लागि तयार भएर विदामा आइरहनुभएका भिक्षु आनन्दले धर्मदेशना गर्दै भन्नुभयो- ‘मानिसले प्रतिदिन सम्झिराखनुपर्ने कुरा संसारमा कुनैपनि बस्तु नित्य छैन, बूढा हुनुपर्दछ र मर्नुपर्दछ भन्ने हो । यसले आफूले गर्नुपर्ने काम नसाँची तुरन्त पूरा गर्दै जाने गर्नुपर्दछ । बुद्धधर्म मानवजीवन सुधार्ने धर्म भएको हुनाले यो विश्वधर्म र प्रकृतिधर्म हो भन्ने कुरा सबैले जान्नु र मनन गर्नु आवश्यक छ ।

आजीवन ग्राहक ४७७ पुगेको छ

२०४७ आश्विन २१, काठमाडौं-

आनन्दभूमि पत्रिकाका ललितपुर एरियाका वितरक हीराकाजी सुजिकाः मार्फत ललितपुर बडा नं १० शंखमूल नयाँबानेश्वरका ध्रुवकृष्ण शधिकारी आनन्दभूमि बौद्ध मासिकका ४७७ श्रौं आजीवन ग्राहक हुनुभएको छ ।

धर्मनिरपेक्षताका लागि प्रयत्नशील रहने

२०४७ कार्तिक २५, काठमाडौं-

बुद्धजयन्ती समारोह समितिको आजै बसेको सभाले हालै घोषित संविधान बहुदलीय प्रजातन्त्रलाई सुदृढीकरण गर्ने प्रावधान रहेकोमा स्वागत गर्दै धर्मनिरपेक्षता नभएकोमा खेद प्रकट गरेर एक प्रस्ताव पारित गरेको छ । प्रस्तावमा भनिएकोछ-

“जनग्रान्दोलनको जनोदशलाई सही प्रकारले कार्यान्वयन गर्न संवैधानिक राजतन्त्र तथा बहुदलीय प्रजातन्त्रलाई सुदृढीकरण गर्ने प्रावधान सहितको नयाँ संविधान प्राप्त भएकोमा खुसी व्यक्त गरिएको छ । किन्तु ऐतिहासिक जनग्रान्दोलनबाट प्राप्त प्रजातन्त्र सदा बहालीको लागि बनाइएको संविधान निर्माणको लागि सबैसँग सुझावको आह्वान गरिएकोमा धर्मनिरपेक्षताको लागि धेरैले सुझाव दिएको र लाखोंको धर्मनिरपेक्षताप्रतिको छुलुस प्रदर्शन भएर पनि संविधान-

मा त्यस्ता जनभावना विपरीत एउटैमात्र हिन्दूराज्य भनी घोषणा गरिएको हुँदा त्यसप्रति यस बुद्धजयन्ती समारोह समिति ठूलो खेद प्रकट गर्दछ । त्यस अमान्य विषयको विरोध गर्दै धर्मनिरपेक्षताको लागि सदा प्रयत्नशील रहने अठोट पनि गर्दछ ।”

खेदप्रस्ताव

२०४७ कार्तिक २६, काठमाडौं-

बहुधार्मिक एवं हिमाल र बुद्धज्येष्ठको देश पर्यन्तलाई अनास्था गरी एकलकाँटे हिन्दूअधिराज्य घोषणा गरिएको संविधानको बुद्धप्रति घोर विरोध जनाई नेपालमा धार्मिक प्रजातन्त्र नश्चाएको दाबी गर्दै प्रेम-बहादुर शाक्यको संरक्षकत्वमा रहेको बौद्ध समाजले एक खेदप्रस्ताव पारित गरेको छ ।

धर्मोदयसभाद्वारा घोर विरोध

२०४७ कार्तिक २६, काठमाडौं-

राष्ट्रिय बौद्ध संस्था धर्मोदयसभाको केन्द्रीय कार्यकारिणी समितिको एक बैठकले सर्वसम्मिटिबाट एक प्रस्ताव पारित गरी संवेधानिक राजतन्त्र, बहुदलीय प्रजातन्त्र, जनतामा निहित संप्रभुता, मानवअधिकार र मौलिक अधिकारको संरक्षणको आधारमा जारी गरिएको “नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७” जनआन्दोलनको उपलब्धि र स्वागत योग्य कुरा हो भन्दै ७० प्रतिशत-भन्दा बढी अहिन्दू नेपाली जनताको मौलिक अधिकार एवं मानवअधिकार अन्तर्गतके धार्मिक समानताको सिद्धान्त र सचेत एवं प्रबुद्धवर्गको मावना र चाहना विपरीत बहुधर्मविलम्बी मुलुकलाई संविधानमा हिन्दू अधिराज्य उल्लेख हुनु विसंबति र खेदजनक हो भन्ने कुरामा जोड दिएको छ ।

बहुधार्मिक, बहुभाषिक र जनजातिको न्यायिक आवाज धर्मनिरपेक्ष र आरक्षणलाई संविधानमा उपेक्षा गरिएकोमा उक्त बौद्धसंस्थाले घोर विरोध गरेको छ । साथै यो संविधानमा भएका लुटिहरू हटाउन र धर्मनिरपेक्षताका लागि धर्मोदयसभाले संघर्षशील रहने पनि निर्णय गरेको छ ।

जोडदार विरोध गर्दै जाने युवा बौद्ध

समूहको अठोट

२०४७ कार्तिक २५, काठमाडौं-

२०४७ कार्तिक २३ गते जारी गरिएको “नेपाल को संविधान २०४७” ऐतिहासिक जनआन्दोलनको उपलब्धि हो । सो संविधानमा संवेधानिक राजतन्त्र, बहुदलीय प्रजातन्त्र, जनताका निहित सार्वभौमसत्ता, मानवअधिकार र मौलिक अधिकारको संरक्षण जस्ता सकारात्मक प्रावधानहरू भएतापनि देशको कूल जन-संख्याको ८० प्रतिशतभन्दा बढी गैर हिन्दू भएको तथ्यलाई तिरस्कार गरी धर्म निरपेक्षता जस्तो प्रजातन्त्रको अधारलाई समावेश नगरी नेपालराष्ट्रलाई हिन्दूसम्बिराज्य लाद्नुको साथै नेपाली (खस) भाषा र हिन्दू संस्कृतिलाई मात्र विशेष स्थान दिई अन्य राष्ट्रिय भाषाएँ भाषी एवं जाति जनजातिलाई दोको दर्जाको नागरिक सरह व्यवहार भएकोमा युवा बौद्ध समूहले संविधानमा यी नकारात्मक पक्षहरूको जोडदार विरोध गर्दै जानेछ ।

शोकसभा

२०४७ भाद्र २३, ललितपुर-

पाटन संयुक्त क्षाम्पसमा प्रगतिशील थारू युवा संगठनद्वारा आयोजित दिवंगत आचार्य चिकु अमृतालम्ब महानायक महास्थविरको सम्झनामा एक शोकसभा

मिनेट मौन धारणाबाट शुरू भएको उक्त सभामा प्रमुख अतिथि निर्माण यातायात तथा आपूर्ति मन्त्री मार्गल जुलूम शाक्यले आफू नक्खू जेलमा छाँदा भिक्षु अमृतानन्दको पुस्तक पढ्ने मौका पाएको कुरा बताउनुभयो ।

यसे गरी भू. पू. महान्यायाधिवक्ता एवं संविधान सुझाव आयोगका सदस्य रमानन्दप्रसादसिंहले भिक्षु अमृतानन्दको व्यक्तित्वबारे विस्तार पूर्वक प्रकाश पादें वहाँले भन्नुभयो कि यसरी जिल्लाका कतिपय स्थानमा बुद्धका मूर्तिहरू फेला परेका छन् । त्यस्तै थारूहरू आज पनि वैशाखपूर्णिमाको दिनमा आफनो ग्रामदेवताको पूजा गर्दा पाँचवटा माटाका स-साना थुम्काहरूलाई पूजा गर्दछन् जुन बास्तवमा स्तूपहरू हुन् । आज पनि थारूहरू आफना स्थान (मन्दिर) हरूमा कुनै देवताका मूर्ति राख्दैनन् । केवल माटोको सानो स्तूप बनाएका हुन्थन् र त्यसलाई नै पूजा गर्दछन् । थारूहरू चार हजार वर्षदेखि नै तराईको मलेरियाग्रस्त जंगलमा बस्दै आएका छन् । त्यस बेला कुनै जाति बसोबास त्यस तराईमा गरेको देखिँदैन । थारूहरूले मलेरियालाई पचाइतकेका छन् र यसलाई पचाउन कम्तिमा पनि तीन हजार वर्ष लाग्छ भन्ने कुरा वैज्ञानिक तवरले सिद्ध भइसकेको छ । तसर्थ बुद्ध थारू जातिका हुन् भन्ने कुरा पुष्टिहुन्छ ।

यस सभाका अन्य वक्ताहरूमा प्रोफेसर आशाराम शाक्य, युवा बौद्ध समूहका अध्यक्ष हर्षमुनि शाक्य, आयोजक संगठनका कोषाध्यक्ष सिवाराम चौधरी र सदस्य कुशलचन्द्र विश्वास हुनुहुन्थयो ।

अन्तमा सभापतिको आसनबाट प्र. था. यु. संग-
ठनका अध्यक्ष सुबोधकुमारसिंह चौधरीले भन्नुभयो कि डा. भिक्षु अमृतानन्द बुद्धधर्मको एक ससक्त प्रचारक एवं अन्तर्राष्ट्रिय छात्रातिप्राप्त व्यक्ति हुनुहुन्थयो । उहाँले

भगाडि भन्नुभयो कि गौतम बुद्ध थारूजातिका थिए र थारूहरू बास्तवमा बौद्धसंस्कार बोकेका जाति हुन् र यिनीहरूलाई हिन्दूकरण गरिएको छ । यो शोषण तराईका मैथिली ब्राह्मण (ज्ञाः) हरू, कायस्य र राजपूतहरूको शोषणबाट भइरहेकोछ ।

निबन्ध प्रतियोगिता

२०४७ भाद्र ६, ललितपुर-

लोटस रिसर्च सेन्टर प्रयागपथको आयोजनामा “नेपालको बौद्धसमाजमा दानको परम्परा” शीर्षकमा हालै एक निबन्ध प्रतियोगिता सम्पन्न भयो । उक्त प्रतियोगितामा सूजना शाक्य ओम्बहाल, काठमाडौं, सविता धाख्वा: नागबहाल, ललितपुर; र गंगालक्ष्मी शाक्य सुन्धारा, ललितपुर कमशः प्रथम, द्वितीय र तृतीय भएका छन् । यस्तै हेराकाजी वज्राचार्य बूबहाल र शोभानानी शाक्य नक्कहिललाई सान्त्वना पुरस्कार प्रदान गरिएको छ । प्रतिद्वं अनुसन्धानकर्ता हेमराज शाक्यको सभापतित्वमा भएको उक्त पुरस्कार वितरण समारोहमा स्वागतभाषण गर्नुहुन्दै उक्त सेन्टरका निर्देशक उत्तमरत्न धाख्वाले बुद्धधर्म, बौद्धसंस्कृति र कला सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानकार्यमा सेन्टरको कार्यप्रगतिबारे जानकारी दिनुभयो । सेन्टरका अर्का निर्देशक डा. बज्रराज शाक्यले निबन्ध सन्तोषजनक रहेको र सहभागीहरूको प्रयास सराहनीय रहेको कुरा बताउनुभयो । समारोहमा प्रथम र द्वितीय हुने सहभागीहरूद्वारा निबन्ध पढेर सुनाइएको थियो । अनुसन्धानात्मक तरिकाले कम्तिमा तिन हजार शब्दमा लेखनुपर्ने उक्त निबन्ध प्रतियोगितामा सात जना सहभागीहरू थिए । निबन्धको मूल्यांकल भिक्षु-कुमारकाश्यप महास्थविर हेमराज शाक्य र डा. बज्रराजशाक्यले गर्नुभएको थियो ।

(बाकी पहिलो कभरको भित्री पेजमा)

दिवंगत भिक्षु अमृतानन्द सम्बन्धी भिडियो वृत्तचित्र उपलब्ध हुने भएको छ

महानायक आचार्य भिक्षु अमृतानन्द महास्थानिको

बृहाचित्र

अमृतानन्दजली

अमृतानन्दजली

Amritanandi

संपर्कस्थान - १. आनन्दकुटीविहार, स्वयम्भू ।

२. संघाराम भिक्षु तालामकेन्द्र, लुती, ढल्को, क्षेत्रपाटी

फोन नं. २७१४२० र २१५०२०

उत्सुकताका साथ प्रतीक्षा गरिएको

महानायक भिक्षु अमृतानन्द महास्थानि-

को जीवनी सम्बन्धी भिडियो वृत्तचित्र

नेपालो र अंग्रेजीभाषामा तयार भएको

छ । बुद्धधर्मको एक विशेष अध्यायको

रूपमा रहेको यो भिडियो व्यासेट यही

मार्ग १७ गतेदेखि उपलब्ध गराइने भएको

छ । इच्छुक महानुभावहरूले सम्पर्क

राख्नुहोला ।

निर्माता-

आनन्दकुटी विहारगुठी

स्वयम्भू, काठमाडौं

मुद्रक:- शासाभगवती प्रिन्टिङ प्रेस, ढल्को, क्षेत्रपाटी, यै । फोन नं. २-१२५५१